

ΑΝΩΤΑΤΗ ΣΧΟΛΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ & ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ ΣΤΗ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΟΝ

ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟ (Π.Ε.ΣΥ.Π.)

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

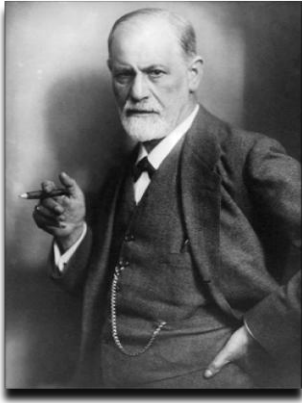
**«Βιογραφίες θεωρητικών της Συμβουλευτικής
Ψυχολογίας και συσχέτισή τους με το έργο τους»**

ΜΑΡΙΑ ΣΑΧΙΝΙΔΟΥ

Εποπτεύουσα καθηγήτρια:

Δρ. Καλλιόπη Εμμανουηλίδου

Θεσσαλονίκη, 2014

*«Δεν μπορεί κανείς να κάνει συνετές επιλογές για τη ζωή,
παρά μόνο αν τολμάει να ακούει τον εαυτό του,
το δικό του εαυτό, κάθε στιγμή της ζωής».*

ABRAHAM H. MASLOW
“The Farther Reaches of Human Nature”, 1971

Θα ήθελα να ευχαριστήσω αληθινά την εποπτεύουσα καθηγήτρια, κ. Καλλιόπη Εμμανουηλίδου, πρώτα, γιατί μου εμπιστεύθηκε ένα θέμα με ξεχωριστό ενδιαφέρον επιστημονικό αλλά και προσωπικό και, έπειτα, γιατί με την υποστήριξή της αποτελεί ζωντανό παράδειγμα Συμβούλου αλλά και ανθρώπου που έχει ενσωματώσει στη συνολική του παρουσία το νόημα των ανθρωπιστικών σπουδών.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	4
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ.....	5
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
Sigmund Schlomo Freud	9
Η ζωή του.....	10
Η θεωρία του.....	23
Συσχέτιση βίου-έργου.....	29
Alfred W. Adler	34
Η ζωή του.....	35
Η θεωρία του.....	41
Συσχέτιση βίου-έργου.....	47
Abraham H. Maslow	53
Η ζωή του.....	54
Η θεωρία του.....	59
Συσχέτιση βίου-έργου.....	67
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	72
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	76
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ-Επιλεγμένο οπτικό υλικό	81

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

Σχ. 1: Η δομή της ανθρώπινης προσωπικότητας (Freud).....	24
Σχ. 2: Η θεωρία της ψυχοσεξουαλικής εξέλιξης (Freud).....	27
Σχ. 3: Τα ανθρώπινα κίνητρα στην αντλεριανή θεωρία (Adler).....	44
Σχ. 4: Η σειρά γέννησης και η σημασία της (Adler).....	46
Σχ. 5: Ανάγκες έλλειψης- ύπαρξης (Maslow).....	63
Σχ. 6: Η πυραμίδα αναγκών του Maslow (Maslow).....	65

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εργασία έχει ως σκοπό της (α) να συλλέξει βιογραφικά στοιχεία και (β) να τα συσχετίσει με το επιστημονικό έργο τριών θεωρητικών της Συμβουλευτικής Ψυχολογίας. Αντικείμενο της έρευνας είναι οι περιπτώσεις του Sigmund Freud, του Alfred Adler και του Abraham Maslow. Η μεθοδολογική προσέγγιση που χρησιμοποιήθηκε είναι αυτή της επισκόπησης και της κριτικής επεξεργασίας της υφιστάμενης, ελληνικής και αγγλικής, βιβλιογραφίας. Τα αποτελέσματα της έρευνας, που στερείται τη δυνατότητα των ποσοτικών μετρήσεων, συγκλίνουν στα εξής: 1) βιογραφικά δεδομένα, όπως το κοινωνικό και πολιτισμικό κεφάλαιο της εποχής, η καταγωγή, τα έμφυτα ατομικά χαρακτηριστικά, οι διαπροσωπικές σχέσεις με γονείς και αδέρφια, οι σπουδές, ο γάμος και η πατρότητα, η επαφή με ισχυρές προσωπικότητες της τέχνης, των επιστημών και των γραμμάτων, ο πόλεμος και η απώλεια αγαπημένων προσώπων έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην επαγγελματική εξέλιξη των τριών θεωρητικών, 2) κανένα από τα παραπάνω ευρήματα δεν έχει από μόνο του ξεχωριστή βαρύτητα, καθώς όλα μαζί είναι που συμβάλλουν και οδηγούν, από κοινού, σε ένα δυναμικό αποτέλεσμα, προϊόν όχι της μεμονωμένης παρουσίας, αλλά της αλληλεπίδρασης και της συνύπαρξης των συνολικών βιογραφικών παραμέτρων.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι τρεις θεωρητικοί της Συμβουλευτικής Ψυχολογίας, που αποτελούν το αντικείμενο της παρούσας πτυχιακής εργασίας, είναι, κατά σειρά, ο Sigmund Freud, ο Alfred Adler και ο Abraham Maslow. Κριτήριο επιλογής τους στάθηκε η καθοριστικής σημασίας προδρομική δράση των δύο πρώτων και το υπέρτατο ανθρωπολογικό ενδιαφέρον του τρίτου.

Η έρευνα αφορά: 1) πληροφορίες για τη ζωή και το έργο των τριών θεωρητικών της Συμβουλευτικής Ψυχολογίας, 2) τη μεταξύ τους συσχέτιση.

Ο ερευνητικός σκοπός της εργασίας είναι να εντοπιστούν, αλλά και να διερευνηθούν τα βιογραφικά στοιχεία που μπορεί να άσκησαν επίδραση στη διαμόρφωση της επαγγελματικής ταυτότητας και επιτυχίας των προσώπων υπό μελέτη.

Στα 1990, ο Donald Super, καθώς μας πληροφορούν αναλυτικά οι Amundson, Harris-Bowlsbey και Niles (2008), υποστήριξε ότι η σταδιοδρομία ενός ατόμου συντελείται κάτω από τη διαρκώς αναδυόμενη αυτοαντίληψή του, όπως αυτή διαμορφώνεται από τη διάδραση βιογραφικών «πτυχών», του τρόπου, δηλαδή, που ένα υποκείμενο εκλαμβάνει και διαχειρίζεται τις εμπειρίες του, μετατρέποντάς τις σε κινητήριες δυνάμεις που το ενεργοποιούν, ώστε να εκφράσει την προσωπική του ταυτότητα και να δώσει, παράλληλα, νόημα στη ζωή του.

Εφόσον, μάλιστα, η «Συμβουλευτική Ψυχολογία» συνιστά εκείνον ακριβώς τον κλάδο της Ψυχολογίας που, σύμφωνα με τη Μαλικιώση-Λοΐζου (1993), ασχολείται με την αποκατάσταση και τη διατήρηση της ψυχικής υγείας, οι θεωρητικοί της εκπρόσωποι υπηρετούν έναν επαγγελματικό τομέα, στο πλαίσιο του οποίου, πολύ περισσότερο από κάθε άλλο, επιβάλλεται, πρωτίστως, να ορίσουν και να ξεχωρίσουν

το ψυχικά υγιές από το ψυχικά νοσηρό και, άρα, να καταστήσουν σαφή την ακριβή ποιότητα της αυτοαντίληψής τους, άμεσο αποτέλεσμα των προσωπικών τους βιωμάτων.

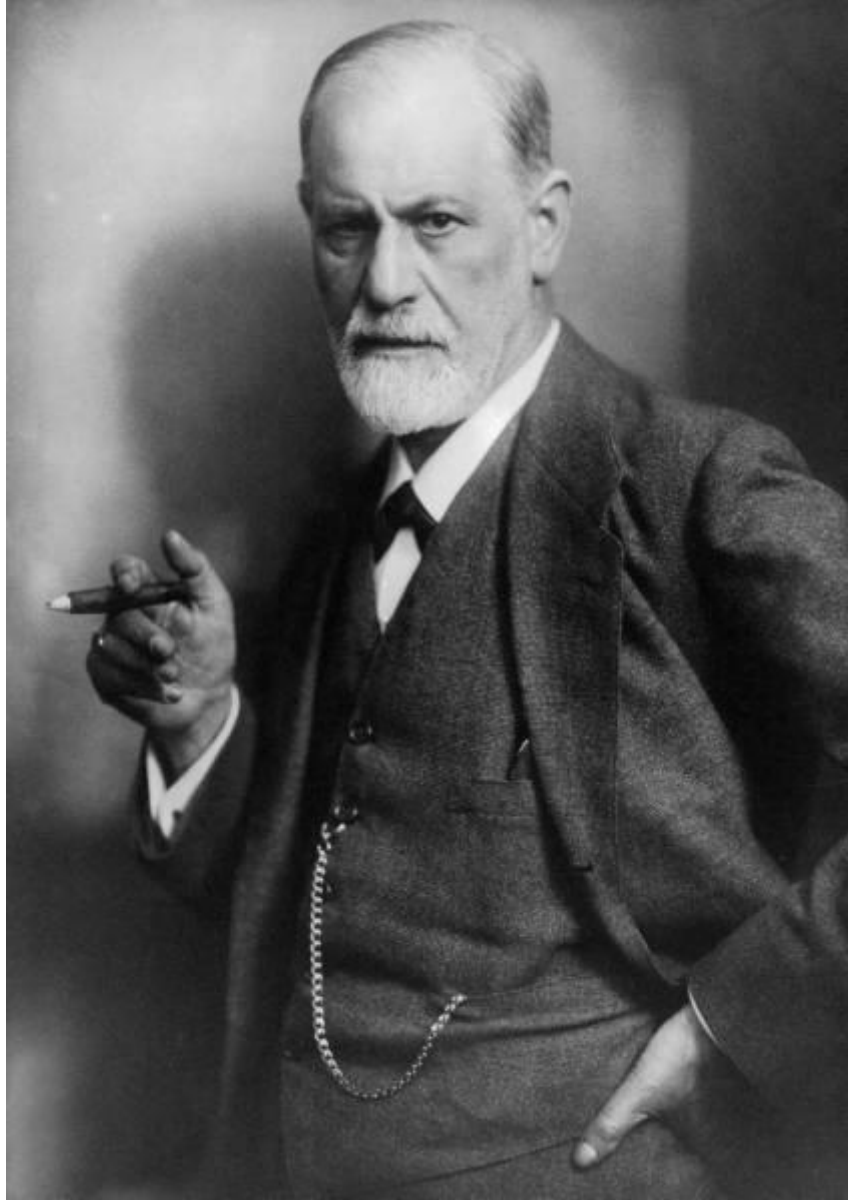
Έτσι, στο κέντρο της παρούσας ερευνητικής προσέγγισης τοποθετείται η έμφαση στις αξίες των τριών θεωρητικών, στα ενδιαφέροντα, στις ικανότητες, στους στόχους και στις ανάγκες τους, στη φυλή, στην κοινωνική και οικονομική τους κατάσταση, στην προσβασιμότητά τους σε εθνικές και πολιτιστικές επιδράσεις, στα στοιχεία, δηλαδή, που, όπως βεβαιώνουν οι Amundson, Harris-Bowlsbey και Niles (2008) συνθέτουν, κατά το Super, την αυτοαντίληψη, το στυλοβάτη στην «Αψίδα των Καθοριστικών Παραγόντων» που αυτός επινόησε, προκειμένου για την αποτύπωση των βασικών, εσωτερικών και εξωτερικών, επιδράσεων στην επαγγελματική σταδιοδρομία.

Η μέθοδος που ακολουθήθηκε είναι αυτή της βιβλιογραφικής επισκόπησης, ελληνικής και αγγλόγλωσσης. Πέρα, όμως, από τη συνθετική παρουσίαση των ευρημάτων, ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην κριτική επεξεργασία τους.

Η σημασία μιας τέτοιας ερευνητικής μελέτης είναι πολλαπλή, αφού προσφέρει τη δυνατότητα, μέσα από τη συνολική εικόνα βίου και έργου ανθρώπων-θρύλων της Συμβουλευτικής Ψυχολογίας, να φωτιστούν σε βάθος οι αιτιολογικοί παράγοντες που μπορεί να υφίστανται στην πορεία της επαγγελματικής εξέλιξης ενός ανθρώπου και, ειδικότερα, ενός διάσημου επιστήμονα.

Ως προς τη δομή της εργασίας, σε κάθε θεωρητικό προηγείται μια πλήρης παρουσίαση των βιογραφικών στοιχείων του και ακολουθεί μία παράθεση των κυριότερων σημείων της θεωρίας του, ώστε, στη συνέχεια, να παρουσιαστούν οι μεταξύ τους συσχετίσεις. Κλείνοντας, διατυπώνονται τα γενικότερα, τελικά συμπεράσματα.

Sigmund Schlomo Freud, 1856 – 1939

«Οι άνθρωποι είναι δυνατοί μόνο όσο εκφράζουν μια δυνατή ιδέα»

A. Η ΖΩΗ ΤΟΥ

Γεννήθηκε στις 6 Μαΐου του 1856, στο Freiberg- σημερινό Příbor της Τσεχίας- της Αυστο-ουγγρικής, τότε, επικράτειας. Στα αρχεία της γενέτειράς του, όπως μαρτυρεί ο Hergenhahn (2008), η ημερομηνία γέννησης καταγράφεται δύο μήνες νωρίτερα, δηλαδή στις 6 Μαρτίου, κάτι που άλλοι το αποδίδουν σε υπηρεσιακό λάθος, ενώ άλλοι θεωρούν ότι η διάδοση εσφαλμένης πληροφορίας έγινε σκόπιμα από την οικογένεια, για να μην αποκαλυφθεί το γεγονός της εγκυμοσύνης πριν το γάμο.

Η επαρχιακή πόλη, που διέθετε γραφική φυσική ομορφιά, κατοικούνταν, σύμφωνα με τον Pesch (1978), σε ποσοστό 90% από καθολικούς και, την εποχή εκείνη, γνώριζε τα πρώτα βήματα του εκσυγχρονισμού και της εκβιομηχάνισης.

Ο πατέρας του, Jacob Freud, πλανόδιος έμπορος μαλλιού και εβραίος στην καταγωγή, απέκτησε το Sigmund ως το πρώτο παιδί στο δεύτερο ή και τρίτο, όπως αναφέρει ο Hergenhahn (2008), γάμο του, που σύνναψε με τη βιεννέζα εβραιοπούλα, Amalie Nathansohn, νεότερή του κατά 20 χρόνια.

Η δομή του οικογενειακού περιγύρου, που παρουσιάζεται ανάγλυφα από τη Weissweiler (2006), σίγουρα, δεν ήταν η συνηθισμένη, αφού από τον πρώτο γάμο υπήρχαν, ήδη, δύο ετεροθαλείς αδελφοί, 20 χρόνια μεγαλύτεροι, που θα μπορούσαν να είναι οι γονείς του Sigmund· τα παιδιά τους, άλλωστε, είναι συνομήλικά του, ενώ ο πατέρας είναι αρκετά μεγάλος, για να είναι ο παππούς· το πολύπλοκο οικογενειακό σκηνικό περιλαμβάνει, επίσης, το θάνατο ενός μικρότερου αδελφού, του Julius, όταν ο Sigmund ήταν δεκαεννέα μηνών, αλλά και την ύπαρξη ενός ακόμα αδελφού καθώς και άλλων πέντε αδελφών κοριτσιών, τη μεγαλύτερη των οποίων, κατά γενική ομολογία, ο Sigmund ανταγωνιζόταν υπέρμετρα.

Η Weissweiler (2006) μας πληροφορεί, επίσης, ότι σε ηλικία τριών ετών, η οικογένειά του, λόγω μεγάλων οικονομικών δυσχερειών που αντιμετώπισε ο πατέρας του αλλά και εξαιτίας της έξαρσης του τσεχικού εθνικισμού, μεταφέρεται στη Λειψία και, ένα χρόνο αργότερα, στη Βιέννη, από όπου ο Freud δε θα αποχωρήσει παρά μόνο με την κατάληψή της από τους Γερμανούς, το 1938.

Κατά τον Jones (2003), η μητέρα του Sigmund, μια όμορφη και λυγερόκορμη γυναίκα, που συνήθιζε να τον αποκαλεί «ο χρυσός μου Ζίγκι», πέρα από την αγάπη της, τον εφοδίασε και με μια αίσθηση υπεροχής, προερχόμενη από την αναμφισβήτητη εύνοια που του εκδήλωνε, σε σχέση με τα υπόλοιπα παιδιά της. Ήταν βέβαιη για την αξία του, κάτι που αρεσκόταν να το συνδέει με το γεγονός ότι ο γιος της είχε γεννηθεί με εμβρυϊκή κουκούλα ή κατάμαυρα μαλλιά και μάτια, σημάδια μελλοντικής ευτυχίας και τύχης, σύμφωνα με τη λαϊκή πίστη. Το δέσιμό τους υπήρξε μεγάλο σε όλη τους τη ζωή.

Όμως, σύμφωνα με τη Weissweiler (2006), η σχέση του Sigmund με τον πατέρα του δεν ήταν η καλύτερη. Ο γιος νιώθει για τον πατέρα αισθήματα απόρριψης, όταν τον βλέπει να μην αντιδρά σε υποτιμητικά για την καταγωγή του σχόλια και δεν αισθάνεται άνετα να περπατά δίπλα του στο δρόμο. Ήταν ο πατέρας που του έθετε περιορισμούς και αρνήσεις και τα λόγια του από τις παιδικές αναμνήσεις του Sigmund «αυτό το αγόρι δε θα καταφέρει τίποτα στη ζωή του» ηχούσαν στα αυτιά του μέχρι το τέλος της ζωής του (σελ.15).

Μετά τους γονείς του, για τον Jones (2003), σημαντικό ρόλο στα παιδικά χρόνια του Freud παίζει και ο ανιψιός του, John, ένα χρόνο μεγαλύτερός του, αχώριστος σύντροφός του, με τον οποίο, ωστόσο, ο Sigmund εκδήλωνε αμφιθυμία, αλληλοδιαδόχως φιλικά και εχθρικά αισθήματα, κάτι που, όπως και ο ίδιος επισημαίνει, επηρέασε το προφίλ της μετέπειτα κοινωνικής του συμπεριφοράς.

Ένα ακόμα πρόσωπο που συνδέεται, από τις βιβλιογραφικές αναφορές (Jones, 2003· Weissweiler, 2006), με τα πρώτα χρόνια της ζωής του Freud είναι η τσέχικης καταγωγής νταντά, που υπήρχε στο σπίτι. Η γυναίκα, προφανώς, εργάζεται με ανταμοιβή τη στέγη και την τροφή, αφού τα οικονομικά των Freud δεν επιτρέπουν δαπάνες τέτοιου είδους· είναι αυτή ο άνθρωπος που θα μάθει στο Sigmund σλάβικα, δείχνοντας του το δρόμο για την αγάπη των ξένων γλωσσών, αλλά και για τον κόσμο των χριστιανών και της πίστης τους, παίρνοντάς τον, συχνά, μαζί της στην καθολική εκκλησία του χωριού.

Ο Sigmund είχε, σύμφωνα με τον Jones (2003), ταυτίσει τον εαυτό του στην παιδική του φαντασία με στρατηλάτες φημισμένους για τις στρατιωτικές τους διακρίσεις, όπως ο Αννίβας και ο Μασσενάς, ενώ, αργότερα, στην εφηβεία, τα πρότυπά του προερχόντουσαν από τον κόσμο της ποίησης και, πιο πολύ, της αγγλικής: Σαίξπηρ, Μίλτων, Κρόμγουελ.

Για τη Weissweiler (2006), η οικογένεια, αναμφισβήτητα, είχε στηρίξει πολλές προσδοκίες στο πρόσωπο του Sigmund, αλλά και τον είχε προετοιμάσει με τον καλύτερο τρόπο, για να ανταποκριθεί σε αυτές (Jones, 2003): ο Sigmund διατηρούσε δικό του δωμάτιο, παρά την παρουσία πολλών άλλων παιδιών στο σπίτι αλλά και τη στενάχωρη οικονομική κατάσταση, έτρωγε μόνος του, στο δωμάτιό του, για να μη χάνει χρόνο από το διάβασμα, η διαμαρτυρία του και μόνο για το θόρυβο από το πιάνο της αδερφής του ήταν αρκετή, ώστε αυτό να απομακρυνθεί για πάντα από το σπίτι.

Όπως βεβαιώνει ο Hergenhahn (2008), οι σχολικές επιδόσεις του Freud, σε όλα τα μαθητικά του χρόνια, ήταν καλές. Μπήκε στο Γυμνάσιο ένα χρόνο νωρίτερα από το κανονικό και ήταν πάντοτε ο επικεφαλής στην τάξη του. Αγαπούσε τη λογοτεχνία

και, σε ηλικία μόλις 12 χρόνων, μιλούσε με επάρκεια οκτώ γλώσσες, γερμανικά, γαλλικά, ιταλικά, ισπανικά, αγγλικά, εβραϊκά, λατινικά και ελληνικά.

Στην «Αυτοβιογραφία» του (1994) μαθαίνουμε ότι, στην ίδια ηλικία, διάβαζε Σαίξπηρ από το πρωτότυπο, κάτι που ο ίδιος, αργότερα, θεωρούσε ότι τον βοήθησε πολύ στην ικανότητά του για ψυχαναλυτική εμβάθυνση. Ξεχωριστή ήταν και η σχέση του με τη Βίβλο, το πρώτο βιβλίο εκπαίδευσής του, χαρισμένο σ' αυτόν από τον πατέρα του, καθώς, από νωρίς, έδειξε έντονο ενδιαφέρον γι' αυτήν και η επίδρασή της θα τον ακολουθήσει σε όλη του τη ζωή· μολονότι δήλωνε οπαδός μιας αθεϊστικής αντίληψης, η συναίσθηση της ιουδαϊκής του ταυτότητας ήταν πάντα ισχυρή μέσα του: «Οι γονείς μου ήταν εβραίοι· εβραίος παρέμεινα και εγώ» (σελ.16).

Το 1873, όπως μας πληροφορεί ο Hergenhahn (2008), ο Freud εγγράφεται στο τμήμα της Ιατρικής, στο πανεπιστήμιο της Βιέννης. Η συγκεκριμένη επιλογή δε συνδέεται με προσωπική προτίμηση στο αντικείμενο, αλλά απορρέει από την ανάγκη για ασφαλή οικονομική αποκατάσταση, σε συνδυασμό με την αγάπη του για την επιστημονική έρευνα, γενικότερα. Άλλωστε, οι σχολές που ήταν ανοικτές για τους εβραίους της εποχής ήταν δύο, η Ιατρική και η Νομική.

Ο Gay (2012) επισημαίνει ότι το περιβάλλον του πανεπιστημίου τον έφερε αντιμέτωπο με το καθεστώς των κοινωνικών διακρίσεων, αφού εκεί αισθάνθηκε, προς μεγάλη του απογοήτευση, να υποτιμάται η παρουσία του, λόγω της εβραϊκής καταγωγής του.

Αυτή του η εμπειρία, όμως, σύμφωνα με τον ίδιο (1994), του πρόσφερε και κάτι ακόμα: «εξοικειώθηκα τόσο νωρίς με αυτήν τη μοίρα, να βρίσκομαι σε αντίθεση με τα κρατούντα και να καταφρονούμαι από τη 'συμπαγή πλειονότητα'. Αυτό με προετοίμασε να διατηρώ μια ορισμένη ανεξαρτησία στην κρίση μου» (σελ.18).

Αρχικά, κατά το βιογράφο του, Jones (2003), το ενδιαφέρον του Freud εστιάστηκε στη Βιολογία και στη Φυσιολογία και, επί έξι χρόνια, εργάστηκε στο εργαστήριο Φυσιολογίας του Ernest Brücke, τον οποίο και θαύμαζε ως άνθρωπο και ως επιστήμονα. Στο εργαστήρι του Brücke, σε έρευνες που διενήργησε σχετικά με το νευρικό σύστημα, απέδειξε καινοτόμες αλήθειες και έκανε πρώτος σημαντικές παρατηρήσεις στην ισχύουσα νευρωνική θεωρία, όπως ότι τα νευρικά κύτταρα των ανώτερων και των κατώτερων ζώων εμφάνιζαν μία συνέχεια. Σ' αυτήν ακριβώς την εποχή ανήκουν μια σειρά από ερευνητικά δημοσιεύματα του Freud, αναφορικά με την ανατομία του χελιού.

Με βάση την ίδια πηγή (Jones, 2003), το 1881 και, αφού υπηρέτησε στρατιωτική θητεία ενός έτους, αποκτά με άριστα το διδακτορικό του δίπλωμα. Η ολοκλήρωση των σπουδών του με χρονική καθυστέρηση εξηγείται, μάλλον, από το ότι η ερευνητική του δραστηριότητα του καταλάμβανε πολύ χρόνο και ενέργεια.

Το γεγονός ότι η νευροφυσιολογική έρευνα απαιτούσε ισχυρή οικονομική ανεξαρτησία, από τη μία πλευρά, και ο έρωτάς του για τη Martha Bernays, από την άλλη, έκαναν, για τη Weissweiler (2006), αναπόδραστη την ανάγκη του για άμεση εύρεση και εξασφάλιση οικονομικών πόρων.

Έτσι, όπως ο ίδιος καταθέτει (1994), το 1882, εγκαταλείπει το εργαστήριο του Brücke και ξεκινάει να εργάζεται ως γιατρός στο Γενικό Νοσοκομείο της Βιέννης. Για δύο μήνες απασχολήθηκε σε τμήματα της χειρουργικής, για άλλους έξι μήνες στο παθολογικό τμήμα και, στη συνέχεια, στην ψυχιατρική κλινική· το 1883, το ενδιαφέρον του εστιάστηκε σε ασθένειες του νευρικού συστήματος, όπως η σύφιλη.

Από τον Jones (2003) πληροφορούμαστε ότι ο Freud, από το 1884 μέχρι το 1887, διανύει τη λεγόμενη «περίοδο της κοκαΐνης», οπότε και πραγματοποιεί έρευνες

σχετικά με την κλινική χρήση της σε περιπτώσεις καρδιοπάθειας ή νευρικής κατάπτωσης. Στο έργο του «Περί κοκαΐνης», το 1884, υποστήριξε πως η ουσία δρα αποτελεσματικά στη δυσπεψία, σε νευρασθένειες, ενώ, παράλληλα, μπορεί να αποτελέσει θεραπεία στον εθισμό της μορφίνης. Η μελέτη του αυτή, μάλιστα, στάθηκε η αφορμή, για να αποδειχθεί από τον οφθαλμολόγο Carl Koller η αναισθητική δράση της κοκαΐνης στο μάτι.

Ωστόσο, η χορήγηση κοκαΐνης από το Freud στο δάσκαλο και φίλο του, Ernst von Fleischl-Marxow, προκειμένου αυτός να ξεπεράσει τον εθισμό του στη μορφίνη, κατά γενική ομολογία (Jones, 2003· Hergenhahn, 2008), δεν ήταν επιτυχής, αφού τον οδήγησε σε χειρότερο εθισμό και χρόνια δηλητηρίαση. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με το ότι και ο ίδιος ο Freud ήταν χρόνιος χρήστης της ουσίας, για την αντιμετώπιση της δυσθυμίας, της ημικρανίας ή ρινικών φλεγμονών, αμαύρωσαν την ιατρική του φήμη και πυροδότησαν επιθετικές στο πρόσωπό του κριτικές.

Το 1885, αναφέρεται στην «Αυτοβιογραφία» του (1994) ότι κατέχει τον τίτλο του υφηγητή στο τμήμα Νευροπαθολογίας, στο πανεπιστήμιο της Βιέννης, ενώ η υποστήριξη του Brücke, την ίδια χρονιά, του εξασφαλίζει μια ταξιδιωτική υποτροφία δεκαεννέα εβδομάδων στο Παρίσι, για περαιτέρω σπουδές, κάτω από την επίβλεψη του νευρολόγου Jean-Martin Charcot, γνωστού σε όλη την Ευρώπη για τις μελέτες του στην υστερία αλλά και για τη χρήση της θεραπευτικής μεθόδου της ύπνωσης.

Ακόμα, από το 1886, ο Freud (1994) δέχεται ασθενείς, κυρίως νευρωτικούς, σε ιδιωτικό ιατρείο, κάνοντας χρήση των ευρύτερα διαδεδομένων θεραπευτικών μεθόδων της εποχής, της ηλεκτροθεραπείας, των μαγνητών και των ιαματικών λουτρών.

Μετά από 4 χρόνια αρραβώνα, στη διάρκεια του οποίου, σύμφωνα με τον Jones (2003), απέστειλε πάνω από εννιακόσιες ερωτικές επιστολές στη Martha και τη συνάντησε μόνο 6 φορές, το Σεπτέμβριο του 1886, συντελέστηκε ο γάμος τους.

Ο ίδιος, άλλωστε, με βάση την ίδια πηγή (Jones, 2003), δήλωνε ότι στη διάρκεια του αρραβώνα, τον ταλαιπωρούσαν αισθήματα αφόρητης ζήλιας, πιθανά συνδεδεμένα με ένα αίσθημα μειονεξίας, που βίωνε πάντα μέσα σε ευρύ κοινωνικό κύκλο. Η Martha τον βοηθούσε να πιστεύει στην προσωπική του αξία.

Η Weissweiler (2006) μας αποκαλύπτει ότι, την ίδια περίοδο, τον καταλάμβαναν φοβίες εξαιτίας της νευρολογικής επιβάρυνσης που κουβαλούσε από την πλευρά του πατέρα του· από τα τέσσερα παιδιά ενός θείου του, τα δύο τρελάθηκαν σε νεαρή ηλικία και το ένα ήταν υδροκέφαλο, ενώ το παιδί ενός άλλου θείου ήταν επιληπτικό. Σκεφτόταν πως, ίσως, έπρεπε να προετοιμάσει τη Martha για το ενδεχόμενο ενός παιδιού που δε θα ήταν υγιές.

Από το γάμο του ο Freud, τελικά, απέκτησε έξι παιδιά, όλα υγιή, αλλά και, κατά τις δηλώσεις του Jones (2003), ένα περιβάλλον συναισθηματικής ασφάλειας και ανεφοδιασμού.

Σύμφωνα με τον Pesch (1978), από το 1887, ο Freud στρέφεται στη μέθοδο της ύπνωσης και, το 1888, πραγματοποιεί επίσκεψη στην πόλη Νανσύ της Γαλλίας, προκειμένου να εμβαθύνει τις γνώσεις του στην υπνωτική υποβολή.

Από τον Jones (2003) μαθαίνουμε ότι, την ίδια εποχή, το Freud τον καθορίζει η γνωριμία του με το νευροφυσιολόγο Breuer, με τον οποίο ανταλλάσσουν γνώμες και συζητούν από κοινού ιατρικά περιστατικά. Έτσι, το 1889, ο Freud μετέρχεται τη μέθοδο της «κάθαρσης» ή, αλλιώς, «θεραπείας μέσω της ομιλίας», την οποία ο φίλος

του, Breuer, εφαρμόζει με επιτυχία από χρόνια, όπως, δέκα χρόνια πριν, στην περίπτωση της υστερικής ασθενούς Anna O, που, σε κατάσταση ύπνωσης, μπορούσε να μιλάει για τα θέματα που δεν υπήρχαν στο συνειδητό της και αποτελούσαν την αιτία της νεύρωσης, γεγονός που, σταδιακά, τη θεράπευσε.

Οι «Μελέτες για την υστερία», το 1895, που περιλάμβαναν τα πορίσματα των κοινών μελετών του Freud και του Breuer, θεωρούνται από τον ίδιο το Freud (1994) ως η επίσημη απαρχή της θεωρίας της ψυχανάλυσης.

Ωστόσο, ο Freud (1994) μας λέει ότι αποφασίζει να εγκαταλείψει σταδιακά την τεχνική της ύπνωσης, γιατί δεν την έβρισκε, πια, περισσότερο αποτελεσματική από άλλες μεθόδους· εξάλλου, έχει, πλέον, ανακαλύψει πως, βάζοντας τους ασθενείς του σε μια αναπαυτική θέση στον καναπέ και ενθαρρύνοντάς τους να μιλήσουν για οτιδήποτε τους έρχεται στο μυαλό, στο πλαίσιο ενός ελεύθερου συνειρμού, πετυχαίνει να ανακαλύπτει τα ίχνη των ψυχικών τραυμάτων που, στο παρελθόν, απωθήθηκαν, σχετίζονται με σεξουαλικές εμπειρίες και ευθύνονται για τις ψυχικές διαταραχές.

Ο Pesch (1978) επισημαίνει ότι οι εργασίες που εκπόνησε ο Freud στο διάστημα 1893 με 1898 και αφορούν, κυρίως, τον ψυχικό μηχανισμό της άμυνας δε βρήκαν ιδιαίτερα θερμή απήχηση, όπως και οι απόψεις του για τη βαρύτητα της σεξουαλικότητας. Άλλωστε, οι απόψεις του αυτές ήταν που οδήγησαν και στον τερματισμό της φιλίας του με τον Breuer.

Ο Wilhelm Fliess, γιατρός ειδικευμένος στις ρινολαρυγγικές παθήσεις, γνωστός για τη θεωρία του στη σεξουαλική ζωική δραστηριότητα, σύμφωνα με τον Jones (2003), κάλυψε προσωρινά το κενό που άφησε η απουσία του Breuer, εφόσον, μάλιστα, έδειχνε να ασπάζεται ανεπιφύλακτα τις απόψεις του Freud.

Από τα όσα αναφέρουν η Weissweiler (2006) και ο Onfray (2012), κάπου στα 1895 χρονολογείται και η απαρχή μιας στενής σχέσης του Freud με την κουνιάδα του, Minna Bernays, μια όχι εμφανίσιμη αλλά πνευματώδη γυναίκα, που μένει μαζί με την οικογένεια και η οποία συνοδεύει, συχνά, το Freud σε ταξίδια. Η σχέση τους θεωρήθηκε με βεβαιότητα, από πολλούς ερευνητές της ζωής του, μια παράνομη ερωτική σχέση, που εξηγεί το γεγονός της βαριάς ασθένειας της Martha από ελκώδη κολίτιδα, ένα είδος εσωτερικής επανάστασης του σώματος σε αυτό που βίωνε η ψυχή της.

Το 1896, ο Freud επηρεάζεται βαθιά από το θάνατο του πατέρα του, που τον κάνει να νιώθει, πλέον, «ξεριζωμένος», και πέφτει σε κατάθλιψη. Το γεγονός, σύμφωνα με το Hergenhahn (2008), τον προβληματίζει τόσο, που αποφασίζει να κάνει αυτοανάλυση, να δει ο ίδιος τον εαυτό του ως ασθενή, αφού δεν υπήρχε άλλος διαθέσιμος γιατρός. Μαζί με την αντίδρασή του στο θάνατο του πατέρα του ασχολήθηκε και με διάφορα άγχη και φοβίες του, όπως αυτό των ταξιδιών.

Ο ίδιος (1994) μας πληροφορεί ότι, στα τέλη του 1899, εκδίδεται το έργο του «Η ερμηνεία των ονείρων», μια προσωπική ανάλυση από επιλεγμένα δικά του όνειρα, που συνήθιζε να καταγράφει από πολύ μικρή ηλικία, ένα βιβλίο με το οποίο και εισάγει στην ευρύτερη αντίληψη την έννοια του υποσυνείδητου. Και στην περίπτωση αυτού του βιβλίου, οι κριτικές είναι αρνητικές, ενώ χρειάστηκε να περάσουν δέκα ολόκληρα χρόνια, προκειμένου οι σχετικές απόψεις ν' αρχίσουν να αναγνωρίζονται από το επιστημονικό κοινό.

Το 1901, κατά το Hergenhahn (2008), ο Freud δημοσιεύει την «Ψυχοπαθολογία της καθημερινής ζωής», όπου και υποστηρίζεται ότι οι «παραπραξίες», μικρά ατυχήματα, απώλεια αντικειμένων ή μνήμης αλλά και τα λεκτικά ολισθήματα, γνωστά σήμερα ως

«φροϋδικές παραδρομές», δεν είναι διόλου τυχαία, αλλά μαρτυρούν τη δυναμική του υποσυνείδητου και όσα αυτό περιλαμβάνει.

Στην ίδια πηγή (Hergenhahn, 2008), αναφέρεται ότι το έργο του Freud «Τρεις πραγματείες περί της θεωρίας της σεξουαλικότητας», το 1905, αποτύπωσε τις απόψεις του για τη σημασία των σεξουαλικών φαντασιώσεων στην παιδική ηλικία αλλά και τη θεωρία του για την ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη του ατόμου, προκαλώντας θύελλα αντιδράσεων και κατακραυγής.

Ο Freud (1994) πιστεύει ότι η πρώτη αναγνώριση της θεωρίας του ουσιαστικά έρχεται, όταν στις αρχές του 20^{ού} αιώνα αρχίζουν να χρησιμοποιούν την ψυχαναλυτική μέθοδο για την αντιμετώπιση των νευρώσεων ορισμένοι διακεκριμένοι ψυχίατροι, όπως ο Jung, ο Adler, ο Rank και ο Ferenczi, γνωστοί ως «κύκλος του Freud».

Μάλιστα, μας επιβεβαιώνει (1994) ότι, την άνοιξη του 1908, πραγματοποιήθηκε στο Σάλτσμπουργκ μία διεθνής συνάντηση, ένα ιδιότυπο συνέδριο, που ονομάστηκε «Συνάντηση για τη φροϋδική ψυχολογία», μία ακόμα δημόσια αναγνώριση του φροϋδικού έργου. Στη συνάντηση αυτή ήταν που αποφασίστηκε και η έκδοση του πρώτου ψυχαναλυτικού περιοδικού, της «Επετηρίδας Ψυχαναλυτικών και Ψυχοπαθολογικών Μελετών».

Την ίδια εποχή, με βάση τη Weissweiler (2006), δημιουργείται και η «Ψυχαναλυτική Εταιρεία της Βιέννης», μετεξέλιξη της περίφημης «Εταιρείας της Τετάρτης», ομάδας ψυχολόγων που συναντιέται από το 1902 συστηματικά, για θέματα ψυχανάλυσης.

Ωστόσο, στον «κύκλο του Freud» έμελλε να ξεσπάσουν διαφωνίες, σε επιστημονικό αλλά και σε προσωπικό επίπεδο, αφού, σύμφωνα με το Lobrot (1999), ο αρχηγός της

ομάδας δεν ήταν διατεθειμένος να χαριστεί στο ελάχιστο σε όποιον τον αμφισβητούσε και δήλωνε κάτι λιγότερο από απόλυτη υποταγή· το αποτέλεσμα ήταν να προκύψουν τρεις διαφορετικές σχολές ψυχανάλυσης, του Freud, του Jung και του Adler, κάτι που, όπως εξομολογείται ο ίδιος (1994), προκάλεσε σημαντικό πλήγμα στον ψυχισμό του, γιατί πίστευε ότι η σύμπνοια των ανθρώπων του κύκλου του ήταν καθοριστική για την εδραίωση και την εξάπλωση των ψυχαναλυτικών απόψεων.

Η απόσχιση, ιδιαιτέρως, του Jung ενόχλησε πολύ το Freud, γιατί αυτόν τον εκτιμούσε ιδιαίτερα και τον προόριζε για διάδοχό του. Μάλιστα, ο Jones (2003) πιστεύει ότι η προτίμησή του στο πρόσωπο του Jung είχε να κάνει και με το ότι ο Freud κολακευόταν από το γεγονός ότι τον είχε προσεταιριστεί και τον είχε πιστέψει σε τέτοιο βαθμό κάποιος που δεν είχε εβραϊκή καταγωγή, όπως συνέβαινε με την πλειοψηφία των οπαδών του.

Στο Hergenbahn (2008) αναφέρεται ότι, το 1909, ο Freud παρουσιάζει τις ιδέες του στο διεθνές προσκλήνιο, στο Clark University της Μασαχουσέτης, όπου και ανακηρύχτηκε επίτιμος διδάκτορας. Το γεγονός σηματοδότησε για τον ιδρυτή της ψυχαναλυτικής σχολής την πρώτη επίσημη αναγνώριση.

Η Weissweiler (2006) βεβαιώνει ότι, έκτοτε, πραγματικά, ο Freud γίνεται όχι απαραίτητα αποδεκτός, αλλά παγκοσμίως γνωστός, σε ειδήμονες και μη. Το 1910, μάλιστα, ιδρύεται η «Διεθνής Ψυχαναλυτική Εταιρεία» και, το 1911, η «Αμερικανική Ψυχαναλυτική Ένωση».

Σύμφωνα με τον Jones (2003), η επίδραση της ψυχαναλυτικής θεωρίας είναι τόση, που, τον Ιανουάριο του 1919, δημιουργείται στη Βιέννη ο «Διεθνής Ψυχαναλυτικός Εκδοτικός Οίκος» (Internationaler Psychoanalytischer Verlag) και κυκλοφορεί το περιοδικό 'International Journal of Psychoanalysis', ενώ, τρία χρόνια αργότερα, το

Μάιο του 1922, τίθεται σε λειτουργία και η πρώτη ψυχαναλυτική κλινική, στη Βιέννη.

Τα χρόνια του Α΄ παγκόσμιου πολέμου βρίσκουν το Freud να παραμένει δραστήριος και παραγωγικός. Ο Pesch (1978) επισημαίνει ότι στα έργα του «Ο πολιτισμός πηγή δυστυχίας» και «Το μέλλον μιας αυταπάτης», επηρεασμένος ο Freud από αυτήν ακριβώς την εποχή, δηλώνει ότι ο πόλεμος δείχνει την πιο σκοτεινή πλευρά του ανθρώπινου υποσυνείδητου και καταστρέφει κάθε ψευδαίσθηση για ανθρώπινη ευημερία και ευτυχία.

Το 1918, αρχίζει να ψυχαναλύει την κόρη του, Anna, η οποία, από μικρή, μοιράζεται το ενδιαφέρον του πατέρα της στην ψυχανάλυση, μελετά τα βιβλία του, συζητά ώρες μαζί του και, αργότερα, ανακοινώνει εργασίες του και τον εκπροσωπεί στο ευρύ κοινό, αφού και επίσημα, κατά το Hergenhahn (2008), θα ασχοληθεί και η ίδια με το χώρο.

Η πολύ στενή μεταξύ τους σχέση έδωσε σε ορισμένους, όπως ο Gay (2012), την αφορμή να υποστηρίξουν ότι η προσκόλληση της κόρης στον πατέρα δεν ήταν υγιής και ότι, στην πραγματικότητα, ο Freud δεν της επέτρεπε να ενηλικιωθεί.

Ο Jones (2003) μαρτυρεί ότι, στα 1920, ο Freud συγκλονίζεται από τον αιφνίδιο θάνατο της κόρης του, Sophie, από αστία και γριπώδη πνευμονία, σε ηλικία μόλις 26 ετών· από αυτήν την απώλεια αποκτά «ένα βαθύ ναρκισσιστικό τραύμα που δεν επρόκειτο να γιατρευτεί» (σελ.26)· το συγκεκριμένο βίωμα τον οδηγεί στο έργο του «Πέραν της αρχής της ηδονής», όπου και ολοκληρώνει τη σχετική του θεωρία περί των ενστίκτων, διατυπώνοντας την άποψη ότι ο ανθρώπινος ψυχισμός διακατέχεται από δύο ένστικτα, αυτό της ζωής αλλά και εκείνο του θανάτου.

Από το 1920 και εξής, τα έργα του άρχισαν να μεταφράζονται και η δημοτικότητα του Freud πήρε την ανιούσα, κάτι που, κατά το Jones (2003), τον ενοχλούσε στο βαθμό που συνέβαινε, γιατί τον εμπόδιζε από την απερίσπαστη επιστημονική του δραστηριότητα.

Στην ηλικία των 67 ετών, το 1923, έτος της κυκλοφορίας του περίφημου βιβλίου του, «Το Εγώ και το Αυτό», δέχτηκε διπλό συναισθηματικό πλήγμα. Ο εγγονός του, Heinerle, που ο Jones (2003) δηλώνει ότι ο Freud υπεραγαπούσε, γιατί γι 'αυτόν αντιπροσώπευε όλα του τα παιδιά και όλα του τα εγγόνια μαζί, πέθανε, σε ηλικία τεσσάρων ετών, σηματοδοτώντας το «τέλος της συναισθηματικής του ζωής» (σελ.27). Ακόμα, ο ίδιος διαγνώστηκε με καρκίνο της γνάθου, απόρροια του πολυετούς εθισμού του στα τσιγάρα, αρχικά, στο πούρο, αργότερα.

Από τότε, σύμφωνα με τον επίσημο βιογράφο του (Jones, 2003), υποβλήθηκε σε περισσότερες από τριάντα εγχειρήσεις και για τα δεκαέξι υπόλοιπα χρόνια του θα μοιράζεται τη ζωή του με τον καρκίνο. Παρά το γεγονός της ασθένειάς του, ο Freud δε διέκοψε το κάπνισμα, γιατί πίστευε ότι τον διευκόλυνε στη διέγερση του πνεύματος και αποτελούσε θαυμάσιο υποκατάστατο της αυτο-ικανοποίησης.

Η Weissweiler (2006) αναφέρει ότι η προσθήκη μιας τεράστιας θεραπευτικής οδοντοστοιχίας του μείωσε την ικανότητα ομιλίας και τον παραμόρφωσε, ενώ, παράλληλα, η ασθένεια επηρέασε και την ακουστική του οξύτητα από τη δεξιά πλευρά.

Έτσι, όπως ο ίδιος (1994) καταθέτει, η συγγραφική του δράση αλλά και η θεραπευτική του δραστηριότητα περιορίζονται. Το ενδεχόμενο, μάλιστα, ενός επικείμενου θανάτου τον οδηγεί στη συγγραφή της «Αυτοβιογραφίας» του, το 1925.

Το 1938, εισβάλλουν στην Αυστρία τα ναζιστικά στρατεύματα, οι ναζί καίνε τα βιβλία του δημόσια στο Βερολίνο και η κόρη του, Anna, συλλαμβάνεται από τη Γκεστάπο· κατά τη Weissweiler (2006), το γεγονός στάθηκε καθοριστικό, για να εγκαταλείψει ο Freud τη χώρα στην οποία έζησε όλη τη ζωή και να εγκατασταθεί στο Λονδίνο. Εκεί, τον υποδέχτηκαν με θέρμη, κάτι που τόνωσε την ψυχολογία του που ήταν διπλά πτοημένη, τόσο από το διωγμό του, όσο και από την αρρώστια του.

Τα μεσάνυχτα της 23ης Σεπτεμβρίου του 1939, όπως καταγράφει ο Jones (2003), ο Freud άφησε την τελευταία του πνοή, ύστερα από λήψη θανατηφόρας δόσης μορφίνης· η τέφρα του τοποθετήθηκε σε μια από τις αγαπημένες του ελληνικές τεφροδόχους υδρίες της προσωπικής του συλλογής.

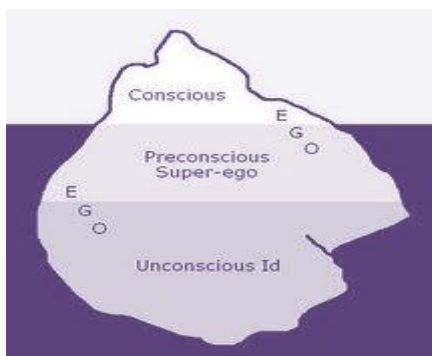
B. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ

Ο Boeree (1997a) κάνει την επισήμανση ότι οι όροι «συνειδητό», «ασυνείδητο» και «συνείδηση», μολονότι δεν έχουν εφευρεθεί από το Freud, οφείλουν σ' αυτόν τη διάδοσή τους και τη σημασία που τους αποδίδεται μέχρι σήμερα. Σύμφωνα με το McLeod (2005), η βαθιά πίστη του Freud στην αιτιοκρατική σχέση των πραγμάτων, σε συνδυασμό με τη βεβαιότητά του ότι η πηγή των αιτιάσεων της ανθρώπινης συμπεριφοράς εδράζει στο «ασυνείδητο», τον οδήγησε στο συμπέρασμα ότι το βασικό ζητούμενο είναι ένα, το «ασυνείδητο» να καταστεί «συνειδητό».

Για το Freud, σύμφωνα με τη **θεωρία του της προσωπικότητας**, όπως την παρουσιάζει αναλυτικά η Μαλικιώση-Λοϊζου (2001), ο άνθρωπος διαθέτει τρία **επίπεδα συνείδησης**: το «ασυνείδητο», το «προσυνειδητό» και το «συνειδητό». Το **«ασυνείδητο»** είναι παρόν κατά τη γέννηση και υπάρχει σε όλη τη διάρκεια της ζωής

του ανθρώπου, φιλοξενώντας ορμές, γεγονότα και επιθυμίες, των οποίων ο άνθρωπος δεν έχει επίγνωση. Εκεί είναι που το υποκείμενο απωθεί όλες τις σκέψεις και τις μνήμες που δεν πετυχαίνει να διαχειριστεί με τη λειτουργία του συνειδητού. Το «προσυνειδητό», πάλι, εκπροσωπεί τη «λογοκρισία» όσων υφίστανται στο ασυνείδητο, το κομμάτι εκείνο που αποφασίζει τι θα παραμείνει στο ασυνείδητο και τι θα μετακινηθεί στο χώρο του συνειδητού. Το «συνειδητό», τέλος, είναι το επίπεδο που κλείνει μέσα του όλα εκείνα για τα οποία ο άνθρωπος έχει επίγνωση.

Κατά τους Pervin και John (1999), την παραπάνω θεωρία ο Freud τη συμπλήρωσε κάνοντας λόγο για **τριμερή δομή της προσωπικότητας**, από: το «εκείνο», το «εγώ» και το «υπερεγώ». Το «εκείνο» (Id), που έχει έμφυτο χαρακτήρα και δεν επηρεάζεται από τις εμπειρίες του ατόμου, περιλαμβάνει πάθη και βιολογικά ένστικτα, όπως αυτό της πείνας, της δίψας και της σεξουαλικής ικανοποίησης· το «εγώ» (Ego) αντιπροσωπεύει το λογικό κομμάτι της ανθρώπινης ύπαρξης και διαμορφώνεται κάτω από την επίδραση των συσσωρευμένων εμπειριών και την αρχή της πραγματικότητας (realitätsprinzip), ενώ το «υπερεγώ» (Superego) περιλαμβάνει τις ηθικές και κοινωνικές αξίες που κατευθύνουν τις συμπεριφορές μας, είναι αυτό που απαιτεί το «πνίξιμο» των ενστίκτων στο βωμό ενός «ιδανικού εγώ».

Σχ. 1, Η δομή της ανθρώπινης προσωπικότητας

(πηγή: <https://www.google.gr/search?q=sigmund+freud+theory-images>)

Τα παραπάνω μέρη, ωστόσο, δεν αποτελούν για τον εμπνευστή τους αυτόνομα τμήματα, αλλά υφίστανται και λειτουργούν στη βάση μιας αλληλοδιάδρασης, έτσι που να καθορίζουν από κοινού την ψυχική κατάσταση του ατόμου. Μάλιστα, εφόσον το «εκείνο» και το «υπερεγώ» βρίσκονται συχνά σε αντιπαλότητα, το «εγώ» έχει το ρόλο του διαμεσολαβητή, ώστε να συμβιβάσει και να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις και των δύο. Άλλωστε, για το Freud, οι ρίζες των περισσότερων νευρώσεων βρίσκονται στην αδυναμία του «εγώ» να ασκήσει επιβολή και να συγκρατήσει τις ορμές του «εκείνου».

Επιπλέον, όταν το «εγώ» αποτύχει στον εξισορροπητικό του ρόλο, παράγονται αισθήματα ενοχής και άγχους, τα οποία κινητοποιούν αυτόματα μηχανισμούς άμυνας, ώστε, σύμφωνα με τη θεωρία του Freud, το άτομο να παραποιεί ή να αρνείται την πραγματικότητα, προς αποφυγή του πόνου που αυτή του γεννά.

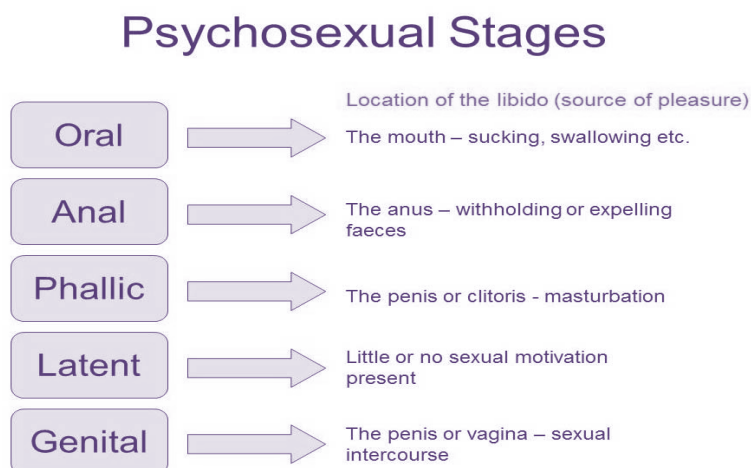
Ο McLeod (2005) εξηγεί ότι, όταν ένα άτομο καταφεύγει συστηματικά και όχι περιστασιακά στους μηχανισμούς άμυνας, ως μόνιμο τρόπο αντιμετώπισης των όσων του συμβαίνουν, έχουμε καταστάσεις ψυχοπαθολογίας. Η αποκωδικοποίηση αυτών των μηχανισμών απαιτεί μεγάλο χρονικό διάστημα θεραπείας, αλλά είναι η μόνη που δίνει στον άνθρωπο την πολύτιμη αυτογνωσία, απαρχή για την αντιμετώπιση των ζητημάτων που τον απασχολούν.

Ακόμα, για το Freud, **η σεξουαλική ορμή** αποτελεί το ισχυρότερο κίνητρο για τον άνθρωπο. Η συγκεκριμένη του πεποίθηση τον οδήγησε στη διαμόρφωση της θεωρίας του για την **ψυχοσεξουαλική εξέλιξη του ατόμου**, μέσα από πέντε στάδια. Κάθε στάδιο, όπως μπορεί κανείς να διαπιστώσει στη Μαλικιώση-Λοΐζου (2001), συνδέεται με συγκεκριμένες ερωτογενείς ζώνες, τις περιοχές του σώματος, όπου κάθε φορά συγκεντρώνεται η ενέργεια της υποβόσκουσας βιολογικής δύναμης (libido) και

η ευχαρίστηση. Αποτυχία διαχείρισης από το άτομο τυχόν σύγκρουσης ανάμεσα στην ικανοποίηση των σεξουαλικών αναγκών, που περιλαμβάνει το εκάστοτε στάδιο, και στις επιταγές της κοινωνικής και ηθικής αντίληψης οδηγεί σε αίσθημα άγχους, με ολέθριες συνέπειες στην υγιή εξέλιξη της προσωπικότητας, μια και κάτι τέτοιο ενεργοποιεί διαδικασίες δυσλειτουργικές για την ανάπτυξή του· αυτήν της **καθήλωσης** (fixation), δηλαδή του «σταματήματος» του ατόμου σε ένα στάδιο και της αδυναμίας περαιτέρω εξέλιξής του, ή αυτήν της **παλινδρόμησης** (regression), δηλαδή της επιστροφής σε προηγούμενες συμπεριφορές, που υπάγονται σε προγενέστερα στάδια εξέλιξης.

Στο πρώτο στάδιο (γέννηση μέχρι $1^{1/2}$ έτους), το **στοματικό** (oral stage), η σεξουαλική ευχαρίστηση επικεντρώνεται στην περιοχή του στόματος. Ο θηλασμός δεν ικανοποιεί μόνο το αίσθημα της πείνας αλλά και της ευχαρίστησης. Στο δεύτερο στάδιο ($1^{1/2}$ μέχρι 3 ετών), το **πρωκτικό** (anal stage), η ευχαρίστηση εστιάζεται στο σφιγκτήρα και στον έλεγχό του. Στο τρίτο στάδιο (3 μέχρι 6 ετών), το **φαλλικό** (phallic stage), πηγή ευχαρίστησης είναι τα γεννητικά όργανα· στην περίοδο αυτή, των οιδιπόδειων επιθυμιών, το αγόρι θέλει να πάρει τη θέση του πατέρα του για τη μητέρα και το κορίτσι τη θέση της μητέρας του για τον πατέρα. Στο πλαίσιο ενός μηχανισμού άμυνας, ο φόβος τιμωρίας για τις επιθυμίες αυτές και, πιο συγκεκριμένα, ο **φόβος ευνουχισμού** από τον πατέρα, για τα αγόρια, και ο φόβος απώλειας της αγάπης της μητέρας, για τα κορίτσια, που βιώνουν **φθόνο του πέους**, αποτελούν, για το Freud, τα ισχυρά εκείνα κίνητρα που οδηγούν το άτομο στην επιτυχή απόρριψη των σεξουαλικών αισθημάτων προς το γονέα του αντίθετου φύλου και στην ταύτιση με το γονιό του ίδιου φύλου. Στο τέταρτο στάδιο (6 ετών μέχρι την εφηβεία), τη **λανθάνουσα περίοδο** (latency stage), οι σεξουαλικές ορμές καταστέλλονται λόγω της κυρίαρχης ανάγκης για κοινωνική και γνωστική ανάπτυξη. Στο πέμπτο και τελευταίο

στάδιο (εφηβεία), το **γενετήσιο** στάδιο (genital stage), τα σεξουαλικά ένστικτα βρίσκονται σε παροξυσμό και η ευχαρίστηση προέρχεται από τη σεξουαλική πράξη. Επιπλέον, μια ομαλή μετάβαση από όλα τα παραπάνω στάδια σηματοδοτεί την επιτυχία του ατόμου στους δύο μεγάλους, για το Freud, τομείς της ζωής, την αγάπη και την εργασία.

Σχ. 2, Η θεωρία της ψυχοσεξουαλικής εξέλιξης

(πηγή: <https://www.google.gr/search?q=sigmund+freud+theory-images>)

Εμπνευσμένη, κατά τους Pervin και John (1999), υπήρξε και η **θεωρία** του Freud **περί ενστικτικών ενορμήσεων**, σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος, εφόσον αποτελεί ον βιολογικό, παρωθείται από βιολογικά ένστικτα· έτσι, παρακινείται ενστικτωδώς από το **ένστικτο της ηδονής ή αρχή της ευχαρίστησης (lustprinzip)**, την τάση, δηλαδή, για ευχαρίστηση, απολαβή ή μείωση των δυσάρεστων συναισθηματικών αντιδράσεων· εξίσου, όμως, κυβερνιέται και άγεται και από το **ένστικτο του θανάτου ή της καταστροφής (todestrieb)**, της μηδένισης. Η παλινδρόμηση του ανθρώπινου όντος μεταξύ των δύο αυτών τάσεων είναι αναπόφευκτη. Όταν το άτομο καταφέρνει να προσαρμοστεί επιτυχώς, η

αλληλεπίδρασή τους εξουδετερώνει τις πρωτόγονες συμπεριφορές, ενώ, στο τέλος, η επικράτηση του ενστίκτου του θανάτου επέρχεται, για το Freud, μοιραία.

Ο Freud, όμως, άφησε μεγάλη παρακαταθήκη στην ψυχοθεραπεία και με τις **ψυχαναλυτικές τεχνικές** που αυτός επινόησε και τις οποίες μπορεί κανείς να γνωρίσει μέσα από τις λεπτομερείς περιγραφές του ίδιου (1985). Τη δημιουργία μιας ατμόσφαιρας χαλάρωσης, με ησυχία και ελεγχόμενο φως και τον ασθενή σε θέση αναπαυτική· τον ελεύθερο συνειρμό, την απουσία συνειδητού ελέγχου στα όσα λέει ο ασθενής, που επιτρέπει την ανάδυση όσων απωθήθηκαν στο ασυνείδητο· τη διερεύνηση των γλωσσικών παραδρομών, που για τον πατέρα της ψυχανάλυσης μαρτυρούν όσα ένα άτομο πραγματικά αισθάνεται ή βιώνει ως απειλή· ακόμα, τη «μεταβίβαση», τη μεταφορά στο πρόσωπο του θεραπευτή συμπεριφοράς και συναισθημάτων που αφορούν τη σχέση του ασθενή με ισχυρά πρόσωπα από το παρελθόν του, κυρίως, τους γονείς του· τις «αντιστάσεις», την ανίχνευση, δηλαδή, των εσωτερικών δυνάμεων και μηχανισμών που αντιστέκονται στην αποκάλυψη του ασυνείδητου· την ερμηνεία των ονείρων.

Σύμφωνα με το Freud, «ο βασιλικός δρόμος για το ασυνείδητο», το πεδίο στο οποίο αυτό δρα και αποκαλύπτεται, είναι τα **όνειρα**. Η ειδική διεργασία εντοπισμού του απόκρυφου από το έκδηλο περιεχόμενο ενός ονείρου, διαδικασία όχι εύκολη, είναι αυτή που οδηγεί στα μύχια του ανθρώπου και αποκαλύπτει όλες τις αιτιάσεις των διαταραχών και των συγκρούσεών του. Ο ενθουσιασμός του Freud για την ανακάλυψή του αυτή ήταν, μάλιστα, τόσος, που, σύμφωνα με το Jones (2003), είχε δηλώσει πως «ενόραση» σαν την ερμηνευτική των ονείρων «λαχαίνει μια φορά μονάχα στη ζωή» (σελ.369).

Για το Freud (1985), ο **ψυχαναλυτής** οφείλει να μένει ασυγκίνητος, αποστασιοποιημένος συναισθηματικά από τον ασθενή, θέτοντας ως πρότυπό του το χειρουργό, που μοναδικό του στόχο έχει να εκτελέσει την εγχείρηση, όσο γίνεται πιο τέλεια. Μόνον έτσι, εξυπηρετείται το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα για τον ασθενή, αλλά και προστατεύεται η συναισθηματική ζωή του θεραπευτή. Άλλωστε, η δουλειά του ψυχαναλυτή έχει αυξημένα ποσοστά αποτυχίας, γιατί ανήκει στα «αφύσικα» επαγγέλματα, όπως η διαπαιδαγώγηση και η διακυβέρνηση.

Η ψυχαναλυτική θεωρία έχει να παρουσιάσει ένθερμους υποστηρικτές αλλά και ορκισμένους αρνητές. Ο Lobrot (1999) υποστηρίζει ότι η κύρια ένσταση των δευτέρων έχει να κάνει με την έλλειψη επαρκών πειραματικών δοκιμών, αλλά και με την έμφαση του Freud στο σεξουαλικό ένστικτο σε βαθμό που, συχνά, καταλήγει να προκαλεί παραδοσιακά εδραιωμένες, ηθικές ή και θρησκευτικές, πεποιθήσεις.

Γ. ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΒΙΟΥ-ΕΡΓΟΥ

Η επισήμανση των βιογραφικών δεδομένων που άσκησαν επίδραση στη σκέψη του εμπνευστή της ψυχαναλυτικής θεωρίας έχει βαρύνουσα σημασία, μια και, όπως τονίζει και ο Δημητρόπουλος (1999), η συγκεκριμένη θεωρία παρουσιάζει την ιδιομορφία της σύλληψης και εξέλιξής της στη βάση των προσωπικών, πρωτίστως, εμπειριών του δημιουργού της.

Κατά το Fromm (2013), ο ισχυρός αιτιοκρατικός χαρακτήρας της θεωρίας του Freud, που υπαγορεύει την αναζήτηση των δυνάμεων που παρωθούν την ανθρώπινη συμπεριφορά, συνδέεται αναπόσπαστα με τις επιδράσεις του από τη φιλοσοφία των κυρίαρχων ιδεολογικών ρευμάτων της εποχής του, όπως αυτό του **διαφωτισμού**, που

στον πυρήνα του έχει την έννοια της λογικής και της γραμμικής ακολουθίας των πραγμάτων· επιπλέον, το εστιασμένο του **προσωπικό ενδιαφέρον στις φυσικές επιστήμες** της Βιολογίας και της Φυσιολογίας, όπως και η θητεία του στο **εργαστήριο του Brücke** συνηγορούν στην ίδια κατεύθυνση.

Έπειτα, όπως παρατηρεί ο Puner (1992), η **Βιέννη του 19^{ου} αιώνα**, με μία επίφαση πολιτισμού και αβρότητας, αλλά την πραγματικότητα της πολιτικής και κοινωνικής παρακμής, σε ένα πνεύμα ευφυές, όπως αυτό του Freud, δεν μπορούσε παρά να υπογραμμίζει την ανάγκη για κριτική σκέψη, για αμφισβήτηση και για αναζήτηση της αλήθειας σε όλους τους τομείς· από την άλλη, σύμφωνα με το Lobrot (1999), η πόλη αυτή, ως σημείο συνύπαρξης πολλών και διαφορετικών εθνοτήτων, εγείρει το ενδιαφέρον για τον άνθρωπο και τις ανθρωπιστικές σπουδές.

Ακόμα, ο Hergenhahn (2008) υποστηρίζει ότι η έννοια ενός δυναμικού νου με ισχυρό «ασυνείδητο» είναι, σε μεγάλο βαθμό, κομμάτι της φιλοσοφικής κληρονομιάς της εποχής του Freud από ανθρώπους, όπως ο **Karl Eduard von Hartmann**, που έχουν, ήδη, υπερθεματίσει σχετικά, ενώ η θεωρία για τα «στάδια της ψυχοσεξουαλικής εξέλιξης» είναι απόρροια της μεγάλης επίδρασης που είχε πάνω στο Freud η θεωρία της εξέλιξης, σε στάδια και εκείνη, του **Darwin**.

Η σύλληψη του «οιδιπόδειου συμπλέγματος», όπως υπογραμμίζει ο Jones (2003), συντελέστηκε ή διευκολύνθηκε, τουλάχιστον, κάτω από την καταλυτική επίδραση «του ασυνήθιστου αστερισμού της ίδιας του της οικογένειας, από το κέντρισμα που έδωσε στην περιέργειά του και από την ευκαιρία που προσέφερε για μια πλήρη απόθεση» (σελ.51)· άλλωστε, σύμφωνα με την ίδια πηγή (Jones, 2003), σε επιστολή στο φίλο του Wilhelm Fliess ο ίδιος ο Freud ομολογεί απερίφραστα ότι η λήμψή του ξύπνησε, όταν μικρός συνέβη να δει τη **μητέρα** του γυμνή.

Επίσης, η **σχέση εξάρτησης** που ανέπτυξε με την κόρη του, Anna, σύμφωνα με τα όσα εξηγεί ο Gay (2012), μπορούν να ενισχύσουν, μέσα από ένα ζωντανό προσωπικό βίωμα, τις λεπτομέρειες της θεωρίας του Freud για την «ψυχοσεξουαλική εξέλιξη του ατόμου» και, ειδικότερα, όσα αφορούν στο «οιδιπόδειο σύμπλεγμα».

Ο Jones (2003) εκφράζει την πεποίθηση ότι η αίσθηση σεξουαλικής έλξης του Freud προς τη μητέρα του ήταν που τον οδήγησε σε αισθήματα κτητικότητας και, συνακόλουθα, σε **απωθημένα αισθήματα ακραίου ανταγωνισμού** προς τον επόμενο αδελφό του, Julius, που ευχόταν να πεθάνει, κάτι που συνέβη και τον γέμισε ενοχές, αλλά και προς την αδελφή του, Anna· έτσι, εμπνεύστηκε να μιλήσει για όσα ο άνθρωπος μπορεί να απωθεί στο «ασυνείδητο», αλλά και για την «τριμερή δομή της προσωπικότητας».

Επιπλέον, οι ψυχαναλυτικές τεχνικές που επινόησε ο Freud ποτέ δε θα ήταν αυτές, αν δεν είχαν προηγηθεί οι επαφές και η πρακτική άσκηση με τις μεθόδους του **Charcot** και του **Breuer**, ενώ και η «ερμηνευτική των ονείρων» δε θα προέκυπτε ποτέ, αν ο Freud δε διατηρούσε, από παιδί, τη συνήθεια να συλλέγει και **να καταγράφει τα όνειρά του**.

Αλλά και η άποψή του για τις «γλωσσικές παραδρομές» δεν είναι άσχετη με την ιδιαίτερη άνεση και την **οικειότητα** που είχε με τις γλώσσες, που βοηθά κάποιον να διεισδύσει στα αθέατα για τους πολλούς επίπεδα διασύνδεσης της γλωσσικής με τη νοητική λειτουργία· όμως, και η αγάπη στη **λογοτεχνία**, που μυεί τον αναγνώστη στην κυριολεκτική και αλληγορική χρήση του λόγου, γεννά τις απόψεις για τις «παραπραξίες», που συναντάμε στη φροϋδική «Ψυχοπαθολογία της καθημερινής ζωής», ενώ η **σαιξπηρική σοφία** είναι σε θέση να εφοδιάζει το λάτρη της με πολύτιμα εργαλεία βαθιάς γνώσης της ανθρώπινης ψυχής και συμπεριφοράς.

Ο Lobrot (1999) ισχυρίζεται ότι τα ένστικτα «της ζωής και του θανάτου» είναι οι έννοιες που, πιθανόν, αποτυπώθηκαν μέσα του από τότε που η **νταντά** του τού είχε μιλήσει για το θάνατο και την ανάσταση των χριστιανών· άλλωστε, δεν είναι τυχαίο που ο Freud «ανακαλύπτει» το «ένστικτο του θανάτου», αμέσως μετά το **θάνατο της κόρης του**, Sophie, ούτε ότι δίνει εξέχουσα θέση στην επιθετικότητα της ανθρώπινης φύσης μετά το **βίωμα του παγκόσμιου πολέμου**.

Εξάλλου, και η διανοητική δύναμη, που διακρίνει το φροϋδικό θεωρητικό οικοδόμημα, δε γνωρίζουμε αν θα ήταν μια δυναμική πραγματική, αν **η οικογένειά του δεν είχε αποφασίσει να «επενδύσει» στο πρόσωπό του**, κάνοντας σειρά από κάθε είδους υπερβάσεις και δεσμεύοντάς τον, έτσι, ηθικά να προσπαθήσει να ανταποκριθεί στις προσδοκίες της.

Η τόλμη, με την οποία ο Freud υποστήριξε κάτι τόσο καινοτόμο, καθώς και το σθένος και το πείσμα, με τα οποία το υπερασπίστηκε, παραπέμπουν στα **παιδικά του ινδάλματα** των μεγάλων στρατηγών, όπως και στην **κουλτούρα της ιουδαϊκής ταυτότητας**, που, σύμφωνα με τον Puner (1992), ξέρει να αντιστέκεται, να υπομένει, αλλά και να επιμένει και να τολμά, μαζί.

Στην εβραϊκή του, άλλωστε, καταγωγή οφείλεται και το γεγονός της ενασχόλησής του με την Ιατρική, αφού ο Hergenhahn (2008) μας δίνει την πληροφόρηση ότι η Ιατρική μαζί με τη Νομική ήταν τότε οι μόνες προσβάσιμες στους εβραίους σχολές· και η στροφή στην Ψυχιατρική, όμως, δεν αποκλείεται να έχει σχέση με την **έντονη προσωπική ανησυχία του για το επιβαρημένο νευροπαθολογικό ιστορικό** που υπήρχε στην οικογένεια του πατέρα του.

Ο Fromm (2013), ωστόσο, κάνει την απερίφραστη διαπίστωση ότι πίσω από τη ζωή και το έργο της μορφής του Freud, πάνω απ' όλα, εύκολα ανιχνεύει κανείς το δίπολο

ανωτερότητας-κατωτερότητας, που φώλιασε μέσα του ως **αποτέλεσμα του είδους των σχέσεων που αυτός είχε συνάψει με τους γονείς του.**

Από τη μια, «η αρχή της πραγματικότητας», ένας **πατέρας** μεγάλος στην ηλικία, όχι πετυχημένος οικονομικά και κοινωνικά, δίχως αρκετό θάρρος, που αμφισβητεί την αξία του γιου του προλέγοντας τη μελλοντική του αποτυχία, δυναμιτίζει αισθήματα ανασφάλειας και μειονεξίας. Από την άλλη, «η αρχή της ηδονής», μία **μητέρα** νεαρή και όμορφη, που, από την πρώτη στιγμή, του χαρίζει την εύνοιά της και που, όπως επιβεβαιώνει ο Jones (2003), βάζει μέσα του τα θεμέλια για ισόβια αισθήματα υπεροχής: «ένας άνθρωπος που υπήρξε ο αδιαφιλονίκητος ευνοούμενος της μητέρας του διατηρεί ισόβια το αίσθημα ενός κατακτητή, τη βεβαιότητα εκείνη για την επιτυχία, που γίνεται συχνά αιτία επιτυχίας και στην πράξη» (σελ.20).

Η **ανάγκη** να διαψεύσει τον πατέρα, όπως αυτή ξεκάθαρα υπαινίσσεται και από τη Weissweiler (2006), και να του φωνάξει «Βλέπεις; Κι όμως, τα κατάφερα!» (σελ. 15), αλλά και το **άγχος**, τελικά, κατά το Fromm (2013), να διατηρήσει την αδιαπραγμάτευτη πρωτιά στην καρδιά της μητέρας είναι που, μαζί και εξίσου δυνατά, τον εμπλέκουν στο χώρο της γνώσης, εφόσον αυτό είναι το μόνο του όχημα προς τη διάκριση· τον παρακινούν να εμπνευστεί τις προσωπικές του ιδέες· να τις διακηρύξει, αλλά και να τις υποστηρίξει αδιάλλακτα, χωρίς να υπολογίσει κανένα κόστος, οικονομικό, ηθικό ή άλλο.

Alfred W. Adler, 1870 – 1937

*«Πρέπει να ερμηνεύουμε τον κακό χαρακτήρα σαν ένα σημάδι αισθήματος
κατωτερότητας»*

A. Η ΖΩΗ ΤΟΥ

Γεννήθηκε στο Rudolfsheim, ένα χωριό κοντά στη Βιέννη, στις 7 Φεβρουαρίου 1870. Όπως διαβάζουμε στο Feist (2009), υπήρξε εβραϊκής καταγωγής και το δεύτερο από τα έξι παιδιά ενός μικρομεσαιού εμπόρου δημητριακών, που ήταν μετανάστης από την Ουγγαρία.

Η Encyclopedia of World Biography (2014) αναφέρει ότι η οικογένειά του είχε μουσικά ενδιαφέροντα και ότι ο ίδιος ο Alfred ήταν προικισμένος με μια πολύ καλή φωνή, κάτι που έκανε το περιβάλλον του να τον ενθαρρύνει για καριέρα στην όπερα. Ο Adler, όμως, από τα τέσσερα, ακόμα, χρόνια του, ανακοίνωσε επίσημα ότι θα ακολουθούσε το επάγγελμα του γιατρού.

Η απόφασή του αυτή παρέμεινε σταθερή και, κατά το Feist (2009), σχετίζεται απευθείας με τα παιδικά του βιώματα: από τα πρώτα χρόνια της ζωής του, ήρθε αντιμέτωπος με σοβαρά προβλήματα υγείας, ενώ, σε ηλικία τριών ετών, ξυπνώντας ένα πρωί, έντρομος, ανακάλυψε στο διπλανό κρεβάτι το μικρότερο αδελφό του νεκρό.

Ο Stepansky (2012) μας πληροφορεί ότι η ραχίτιδα, από την οποία έπασχε ο Alfred, του επέτρεψε να περπατήσει στην προχωρημένη ηλικία των τεσσάρων χρόνων· επίσης, μία περίπτωση ασθένειας της γλωττίδας έθετε σε σοβαρό κίνδυνο τη ζωή του, όταν αυτός φώναζε ή έκλαιγε· επιπλέον, στα τέσσερα χρόνια του, κόντεψε να πεθάνει από πνευμονία.

Οι ιατρικές συστάσεις για κίνηση και καθαρό αέρα είχαν ως αποτέλεσμα να περνάει πολλές ώρες έξω από το σπίτι, παίζοντας, κάτι που ο Alfred προτιμούσε από το σχολείο και το διάβασμα. Μάλιστα, στη Βικιπαίδεια (2014) αναφέρεται ότι δύο φορές

χάθηκε στους δρόμους, ακολουθώντας παρέες. Ο ίδιος, μιλώντας για τον εαυτό του, αποδίδει την ανθρωπογνωσία του σ' αυτήν του «την καριέρα στους δρόμους».

Αν και κοινωνικός, εξωστρεφής και δημοφιλής, ο Stepansky (2012) ισχυρίζεται ότι ο Alfred ανέπτυξε ένα αίσθημα κατωτερότητας λόγω της μειονεξίας που ένιωθε από τα προβλήματα της υγείας του, αλλά και από το ότι είχε αργή ομιλία. Ακόμα, ο Feist (2009) διατείνεται ότι ο Alfred αισθανόταν μικρόσωμος και όχι ελκυστικός εμφανισιακά, κάτι που προσπαθούσε να εξισορροπήσει με την ανάπτυξη κοινωνικότητας και φιλικών σχέσεων.

Συγχρόνως, κατά το Stepansky (2012), μαρτυρείται μεγάλη ανταγωνιστικότητα και ένταση στις σχέσεις του τόσο με το μεγαλύτερο αδελφό του, όσο και με το μικρότερο, από τον οποίο αισθανόταν «εκθρονισμένος».

Όπως υποστηρίζει η Cosner (n.d.), η σχέση του με τη μητέρα του δεν ήταν στενή, γιατί ένιωθε ότι εισέπραττε από αυτήν κάποιας μορφής απόρριψη. Με τον πατέρα του τα πράγματα ήταν πολύ καλύτερα: οι δυο τους διατηρούσαν μια τρυφερή σχέση, στο πλαίσιο της οποίας ο Alfred εισέπραττε εμπιστοσύνη, ενθάρρυνση και υποστήριξη.

Χαρακτηριστικό γι 'αυτό είναι το περιστατικό, σύμφωνα με το οποίο, όταν ο Alfred απέτυχε στο Γυμνάσιο στις επιδόσεις του στα Μαθηματικά και ο δάσκαλος πρότεινε στον πατέρα του για το γιο του την καριέρα του υποδηματοποιού, εκείνος αμφισβήτησε την άποψη του δάσκαλου και ενθάρρυνε το παιδί του, έτσι που ο Alfred, στο εξής, όχι μόνο δεν αντιμετώπισε ξανά προβλήματα στις σπουδές του, αλλά σημείωνε και ξεχωριστές επιδόσεις στο μάθημα των Μαθηματικών.

Ακόμα, όπως διαβάζουμε στη Βικιπαίδεια (2014), ο μικρός Alfred αρεσκόταν να ακούει από τον πατέρα του διδαχές, βγαλμένες από την εμπειρία της ζωής του, όπως

αυτή του να μην πιστεύει εύκολα τους ανθρώπους και να μη βγάζει γρήγορα συμπεράσματα γι' αυτούς.

Ο Feist (2009) γράφει ότι ο Adler, το 1888, ξεκίνησε τις σπουδές του στην Ιατρική σχολή της Βιέννης, από όπου αποφοίτησε το 1895. Αμέσως μετά την αποφοίτησή του, υπηρέτησε τη στρατιωτική του θητεία στον ουγγρικό στρατό, εφόσον ο πατέρας του είχε ουγγρική καταγωγή. Ο ίδιος πήρε αυστριακή υπηκοότητα το 1911.

Στην ίδια πηγή (Feist, 2009), διαβάζουμε ότι ο αγαπημένος τρόπος διασκέδασης του Adler ήταν η μουσική, ενώ αγαπούσε πολύ, γενικότερα, την τέχνη και, ειδικότερα, τη λογοτεχνία. Τον έλκυε, επίσης, ιδιαίτερα, η ανθρώπινη πλευρά του σοσιαλισμού, ενώ απέρριπτε ως εγωιστική την ιουδαϊκή αντίληψη ενός Θεού προστάτη του εβραϊκού και μόνον γένους· έτσι, ασπάστηκε το χριστιανισμό, μολονότι ποτέ δεν είχε θρησκευτικές αναζητήσεις ή ανάλογο τρόπο συμπεριφοράς.

Στη διάρκεια των σπουδών του ήταν που ο Adler, σύμφωνα με το Boeree (1997b), σχετίστηκε στενά και με μια ομάδα σοσιαλιστών φοιτητών, όπου γνώρισε και τη σύζυγό του, τη Raissa Timofeyewna Epstein, Ρωσίδα στην καταγωγή. Η Raissa ήταν μια ανεξάρτητη γυναίκα, φεμινίστρια και ενεργός υποστηρικτής των μαρξιστικών ιδεών.

Ο γάμος τους έγινε το 1897 και από αυτόν ο Adler απέκτησε τέσσερα παιδιά, δύο από τα οποία, ένα αγόρι και ένα κορίτσι, ασχολήθηκαν, επίσης, με το χώρο της Ψυχιατρικής (Feist, 2009).

Ο Boeree (1997b) σημειώνει ότι η πρώτη ειδίκευση του Adler ήταν στην οφθαλμολογία και, κατόπιν, στην ψυχιατρική. Το 1898, ανοίγει ιδιωτικό ιατρείο στη

Βιέννη, σε μια συνοικία χαμηλής οικονομικής και κοινωνικής στάθμης. Αποτέλεσε το υπόδειγμα εργατικού και καλόκαρδου οικογενειακού γιατρού.

Επίσης, ο Stepansky (2012) μας πληροφορεί ότι, το 1898, ο Adler δημοσιεύει τα δύο πρώτα του άρθρα στο περιοδικό 'Medical News Bulletin', αλλά και εκδίδει το πρώτο του βιβλίο, ένα εγχειρίδιο καλής υγείας για τους επαγγελματίες ράφτες, όπου κάνει σαφή τα θεμέλια της θεωρίας του, που βλέπει τον άνθρωπο ως μία ενιαία ολότητα.

Το 1902, ανταποκρίθηκε θετικά στη χειρόγραφη πρόσκληση του Freud για συμμετοχή στις ψυχαναλυτικές «Συναντήσεις της Τετάρτης», ανοίγοντας έναν κύκλο επαφής και πολυετούς συνεργασίας με το Freud, όχι, όμως, και προσωπικής σχέσης με αυτόν, με βάση τα όσα υποστηρίζει ο Jones (2003).

Την ίδια εποχή, η Fisher (2001) αναφέρει ότι ο Adler άρχισε να συλλέγει και υλικό από τους ασθενείς του, δείχνοντας ιδιαίτερο επιστημονικό ενδιαφέρον για τα άτομα με φυσικές αναπηρίες καθώς και για εκείνα που δούλευαν σε τσίρκο, εφόσον το ιατρείο του ήταν κοντά σε ένα τέτοιο και ο ίδιος είχε συνεργασία με πολλούς ανθρώπους που δούλευαν εκεί.

Το 1904, όπως μας ενημερώνει η Cosner (n.d.), ο Adler εξέδωσε το έργο του «Ο γιατρός ως εκπαιδευτής», όπου εκφράζει το ενδιαφέρον του για την καθοδήγηση και τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Αργότερα, στο βιβλίο του «Μελέτη της κατωτερότητας των οργάνων» εκθέτει και τις απόψεις του για το ανθρώπινο οργανικό σύστημα.

Το 1910, σύμφωνα με τον Jones (2003), ανέλαβε πρόεδρος στην Ψυχαναλυτική Εταιρεία της Βιέννης, ύστερα από σχετική υπόδειξη του Freud και προκειμένου να προληφθεί η μεταξύ τους ρήξη, που, πλέον, ήταν προφανής.

Πραγματικά, το 1911, ο Adler αποσχίζεται από το Freud και ιδρύει την «Εταιρεία της Ελεύθερης Ψυχαναλυτικής Έρευνας», από την οποία, όπως εξηγεί η Μαλικιώση-Λοΐζου (2001), το 1912, προκύπτει η Σχολή της «Ατομικής Ψυχολογίας».

Το 1912 είναι και η χρονιά της έκδοσης του βιβλίου του «Νευρωτική ιδιοσυστασία», όπου, κατά την Cosner (n.d.), απέδωσε στη θεωρία του, επίσημα, το όνομα «Ατομική Ψυχολογία».

Στη διάρκεια του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου, ο Boeree (1997b) μας πληροφορεί ότι ο Adler υπηρέτησε ως γιατρός, αρχικά, στον αυστριακό στρατό, στο ρωσικό μέτωπο, και, αργότερα, σε παιδαγωγικές κλινικές συμβουλευτικής. Η φρίκη του πολέμου, που έζησε, τον οδήγησε στη σύλληψη της έννοιας του «κοινωνικού ενδιαφέροντος»: η ανθρωπότητα μπορεί να επιζήσει μόνο, εφόσον αλλάξει τους τρόπους της να διαχειρίζεται τα πράγματα.

Από το 1915, όπως διαβάζουμε στη Βικιπαίδεια (2014), ήταν υφηγητής του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου της Βιέννης, ενώ, στην περίοδο που ακολούθησε, ανέπτυξε πλήθος ποικίλων δραστηριοτήτων τόσο συγγραφικών, όσο και διδακτικών, με σκοπό τη διάδοση της θεωρίας του.

Το 1926, επισκέφτηκε τις Ηνωμένες Πολιτείες, για να παραχωρήσει διάλεξη στο Columbia University. Οι ιδέες του, μας βεβαιώνει ο Boeree (1997b), είχαν μεγάλη απήχηση στην Αμερική· η ικανότητά του να επικοινωνεί στα αγγλικά ήταν εξαιρετική, αλλά και, κατά τα όσα βεβαιώνει ο Hoffman (2003), προϊόν καθαρά προσωπικής εκμάθησης, με στόχο τη διάδοση των ιδεών του στις Η.Π.Α.

Τη χρονιά εκείνη, το βιβλίο του «Κατανοώντας την ανθρώπινη φύση», ένα βιβλίο ψυχολογικής αυτογνωσίας, που γράφτηκε και με τη συμβολή συνεργατών του,

κατάφερε, σύμφωνα με τη Βικιπαίδεια (2014), να πουλήσει πάνω από 100.000 αντίτυπα.

Από το 1930, η Cosner (n.d.) τον παρουσιάζει να αποδύεται σε μία προσπάθεια δημιουργίας κλινικών για την καθοδήγηση των παιδιών στα δημόσια σχολεία της Βιέννης, οπότε και αρχίζει να εκπαιδεύει συστηματικά δασκάλους, γιατρούς και κοινωνικούς λειτουργούς.

Ο Hergenhahn (2008) λέει πως ο Adler γίνεται ο πρώτος που εισάγει τη μέθοδο της ζωντανής διδασκαλίας στο ευρύ κοινό, με την παρουσία γονέων και παιδιών, κάτι που σε όλη του τη ζωή υπηρέτησε ακούραστα και παραδειγματικά, αφού ισχυριζόταν ότι η ψυχολογία θα έπρεπε να αποτελεί ένα «κοινό» αγαθό, προσιτό στο «μέσο» άνθρωπο. Άλλωστε, όπως επισημαίνει ο Hoffman (2003), ο Adler πίστευε πως, μόνο μέσα από τη μαζική διάχυση και κατάκτηση της ψυχολογίας, είναι εφικτός ένας κόσμος πιο αρμονικός, καλύτερος από κάθε άποψη.

Στο πλαίσιο αυτής της πεποίθησης, και τα γραπτά του κείμενα, σύμφωνα με το Hergenhahn (2008), δεν περιοριζόντουσαν αυστηρά στην ακαδημαϊκή κοινότητα, αλλά απευθυνόντουσαν σε όλους ανεξαιρέτως, γι' αυτό και η γλώσσα τους ήταν απλή και κατανοητή και η χρήση των παραδειγμάτων τους προερχόταν από την απλή καθημερινή ζωή.

Το 1932, η Cosner (n.d.) αναφέρει ότι ο Adler δέχεται τη θέση του επίτιμου καθηγητή, που του απένειμαν στο Long Island College of Medicine. Από τότε, περνά το ακαδημαϊκό έτος διδάσκοντας στην Αμερική και μόνο τα καλοκαίρια επισκέπτεται τη Βιέννη, την οποία, τελικά, εγκαταλείπει για πάντα, το 1934.

Άλλωστε, κατά τη Βικιπαίδεια (2014), με την άνοδο των ναζιστών στην Αυστρία, οι κλινικές συμβουλευτικής έκλεισαν, με το πρόσχημα της εβραϊκής καταγωγής του Adler, στην πραγματικότητα, όμως, λόγω των σοσιαλιστικών του φρονημάτων.

Στις 28 Μαΐου του 1937, πέθανε από καρδιακή προσβολή, στο δρόμο για το Aberdeen University της Σκωτίας, όπου βρισκόταν, για να παραδώσει μια σειρά θερινών μαθημάτων. Ο Feist (2009) πιστεύει ότι η υγεία του είχε επηρεαστεί από το γεγονός ότι η κόρη του, Vali, αγνοούνταν κάπου στη Μόσχα, όπου είχε μεταφερθεί ως πολιτική κρατούμενη λόγω της μαρξιστικής της δράσης.

Σύμφωνα με δημοσίευμα της εφημερίδας 'The Guardian' (Carrell, 2011), εβδομήντα τέσσερα χρόνια μετά το θάνατό του, το 2011, η στάχτη του μεταφέρθηκε στη Βιέννη.

B. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ

Κατά τη Μαλικιώση-Λοΐζου (2001), στον πυρήνα της θεωρίας του Adler, η οποία συνιστά μια ψυχολογική προσέγγιση που συνδέεται αναπόσπαστα και με μία διάσταση κοινωνική, βρίσκεται η αντίληψη του ανθρώπου και της προσωπικότητάς του ως **ενιαίου, αδιάσπαστου συνόλου**, όπως αυτό διαμορφώνεται μέσα από τη δυναμική του αλληλεπίδραση ως μέλους μιας ευρύτερης ομάδας.

Για τον Adler, σύμφωνα με το Dewey (1991), η μονάδα δεν μπορεί ποτέ να γίνει αληθινά κατανοητή ως μεμονωμένη υπόσταση, παρά μονάχα ως το τμήμα του συνόλου, στο οποίο εντάσσεται· και το σύνολο, αντίστοιχα, προσεγγίζεται γνωστικά ως το άθροισμα των μερών που το αποτελούν.

Όπως αναφέρεται στο Feist (2009), κάθε άτομο διαθέτει μία **μοναδική προσωπικότητα**, ένα μοναδικό, δηλαδή, σύνολο από κίνητρα, χαρακτηριστικά,

ενδιαφέροντα και αξίες, με βάση τη γνώμη που το ίδιο έχει για τον εαυτό του. Έμφυτος στόχος όλων των ανθρώπων είναι η πορεία προς την επίτευξη του καλύτερου δυνατού για τον καθένα και όλα τα μέσα που κανείς μετέρχεται ή οι σκοποί που θέτει, προκειμένου γι' αυτό, αποτελούν για τον Adler τον «**τρόπο ζωής**» του, κάτι που το άτομο διαμορφώνει, ήδη, από την ηλικία των τεσσάρων ή πέντε ετών.

Πρωταρχική αιτία για την αναζήτηση και πραγμάτωση του «τρόπου ζωής» συνιστά ο «**δημιουργικός εαυτός**» ο όρος, για το Hergenhahn (2008), αντιπροσωπεύει το υποκειμενικό εσωτερικό σύστημα, που επεξεργάζεται και ερμηνεύει τις ανθρώπινες εμπειρίες, σχεδιάζοντας, συνεχώς, κάτι καινούριο και καλύτερο. Έτσι, η αντλεριανή θεωρία προσφέρει μια ξεχωριστά θετική οπτική, που, επιπλέον, κινείται από το παρόν όχι προς το παρελθόν, αλλά προς το μέλλον.

Τυχόν σωματικές ατέλειες, αδιαφορία στη διάρκεια της παιδικής ηλικίας, υπερβολική επιείκεια ή αυστηρότητα από τους γύρω είναι τα σημεία που, κατά τον Adler, οδηγούν σε **αίσθημα κατωτερότητας**. Στη Μαλικιώση-Λοϊζου (2001) υπογραμμίζεται ότι όσο πιο ισχυρό, ωστόσο, είναι το αίσθημα αυτό, τόσο πιο ισχυρή είναι και η ορμή για άνοδο. Το «μείον», λοιπόν, αποτελεί το εφαλτήριο για το «συν», ώστε να φτάσει το άτομο να αντιστρέψει το αίσθημα κατωτερότητας σε αίσθημα ανωτερότητας και αυτό είναι κάτι που ο άνθρωπος το γνωρίζει συνειδητά. Η αδυναμία, εξάλλου, απελευθέρωσης του ατόμου από το σύμπλεγμα κατωτερότητας είναι που το οδηγεί και στην ψυχοπαθολογία.

Τη συνειδητή αυτή προσπάθεια του ανθρώπου να ξεπεράσει τις αδυναμίες του, μέσα από την κατάρτιση ενός «τελεολογικού» προσωπικού πλάνου, «σχεδίου ζωής», ο Δημητρόπουλος (1999) μας λέει ότι ο Adler την ονόμασε **τάση για αναπλήρωση ή**

αντιστάθμιση και ότι τη θεώρησε ως τη δύναμη που κατευθύνει κάθε ανθρώπινη εμπειρία και συμπεριφορά.

Ακόμα, όπως εξηγεί ο Dewey (1991), οι στόχοι, στους οποίους το άτομο είναι προσανατολισμένο, ενεργοποιούν τη δυναμική του και εκεί ακριβώς εντοπίζεται, κυρίως, η αισιοδοξία της αντλεριανής πρακτικής: αλλάζοντας κανείς στόχους, έχει δυνατότητα αλλαγής· η αλλαγή, συνεπώς, είναι συνδεδεμένη με παραμέτρους που και προσδιορίζονται επακριβώς, αλλά και άπτονται της προσωπικής παρέμβασης.

Αξίζει να σημειωθεί ότι, όπως διαβάζουμε στο Boeree (1997b), πριν καταλήξει ο Adler στη θέση του για την «τάση για αναπλήρωση», είχε μιλήσει αρχικά για την επιθετικότητα ως βασικό κίνητρο της ανθρώπινης συμπεριφοράς και, στη συνέχεια, για την «**ανδρική διαμαρτυρία**» (masculine protest), δηλαδή την έμφυτη τάση διεκδίκησης εξουσίας ή και κυριαρχίας έναντι των άλλων.

Επιπλέον, η Cosner (n.d.) μας βεβαιώνει ότι, για τον Adler, άνδρες και γυναίκες έχουν τις ίδιες ψυχολογικές ανάγκες. Ως οπαδός και κήρυκας της ισότητας των δύο φύλων, δε συμμεριζόταν τη θεωρία του Freud ως προς το «φθόνο του πέους», καθώς πίστευε πως η συγκεκριμένη πεποίθηση είναι μία κατασκευή που έχει τη ρίζα της στην ανάγκη του αρσενικού φύλου για κυριαρχία, έναντι του θηλυκού.

Ακόμα, στο Hergenhahn (2008) αναφέρεται ότι, για τον Adler, ο νευρωτικός ή δυσπροσάρμοστος άνθρωπος, στη διαδρομή του για βελτίωση, έχει στόχους καθαρά εγωκεντρικούς, ενώ ο ψυχικά υγιής επιλέγει στόχους και μέσα που διαθέτουν έναν κοινωνικό χαρακτήρα, που αποδεικνύουν ενδιαφέρον ενεργό για το συμφέρον και τα προβλήματα της ομάδας, έχει, μ' άλλα λόγια, **κοινωνικό ενδιαφέρον**.

Σχ. 3, Τα ανθρώπινα κίνητρα στην αντλεριανή θεωρία

(πηγή: <https://www.google.gr/search?q=alfred+adler+theory-images>)

Στους παράγοντες, λοιπόν, που μπορούν να προλάβουν προβλήματα στην εξελικτική ανάπτυξη των παιδιών, σε έναν τομέα που απασχόλησε σημαντικά τον Adler, είναι, εκτός από την ενθάρρυνση, η καλλιέργεια του κοινωνικού ενδιαφέροντος και του αισθήματος του «ανήκειν», μέσα από την οικογένεια αλλά και τα ευρύτερα κοινωνικά σχήματα, όπως το σχολείο.

Έπειτα, σύμφωνα με τη θεωρία του Adler, κατά τη Μαλικιώση-Λοΐζου (2001), ο κοινωνικά αναπτυγμένος και, άρα, υγιής άνθρωπος καταφέρνει να ανταποκριθεί με επιτυχία σε τρία πεδία, που για τον Adler ισοδυναμούν με **καθήκοντα**, στην εργασία, στην αγάπη και στη φιλία. Η άρνηση ή η αδυναμία εκπλήρωσής τους αποδεικνύει την ύπαρξη διαταραχής.

Οι Pervin και John (1999) υποστήριζαν ότι η έμφαση που απόδωσε ο Adler στην κοινωνική διάσταση του ανθρώπου, η επικέντρωση στο συνειδητό και όχι στο ασυνείδητο, καθώς και η αμφισβήτηση της γενετήσιας ορμής ως του βασικού κινήτρου για τη δραστηριοποίηση και τη συμπεριφορά του ατόμου υπήρξαν τα κεντρικά σημεία διαφοροποίησής του με το Freud.

Ένα ακόμα ενδιαφέρον κομμάτι της «Ατομικής Ψυχολογίας» είναι η **τυπολογία της προσωπικότητας**, όπως αυτή περιγράφεται στο Feist (2009). Ανάλογα με τον τρόπο που ο άνθρωπος διαχειρίζεται το αίσθημα κατωτερότητάς του, διακρίνεται σε ένα συγκεκριμένο τύπο. Εκείνος που εμφανίζει έντονη δραστηριοποίηση για την επίτευξη του στόχου του, αλλά φέρεται με τρόπο αντικοινωνικό, είναι ο **κυριαρχικός** τύπος. Ο **δεκτικός** είναι ο τύπος που, μολονότι στερείται κοινωνικού ενδιαφέροντος, απαιτεί από τους άλλους να ενδιαφέρονται γι' αυτόν. Υπάρχει, όμως, και ο τύπος που, εξαιτίας κάποιας αδιαφορίας που βίωσε από την κοινωνία σε κάποια στιγμή, εμφανίζει αναποφασιστικότητα και επιδιώκει να αποδράσει ή να μείνει σε απόσταση ασφαλείας από αυτήν, είναι ο **αποφευκτικός** τύπος. Τέλος, ο **κοινωνικά χρήσιμος** τύπος εναρμονίζει τη δράση του με τις ανάγκες των άλλων.

Η αντλεριανή θεωρία, όμως, πρωτοτύπησε και με τη μοναδική έμπνευση της σημασίας που απέδωσε στη **σειρά γέννησης** ενός παιδιού μέσα στην οικογένεια, κάτι που μπορεί, σύμφωνα με την ίδια πηγή (Feist, 2009), να εξηγήσει και το γεγονός ότι τα αδέλφια, αν και ζουν στο ίδιο περιβάλλον, αναπτύσσουν διαφορετική προσωπικότητα: το **πρωτότοκο**, που είναι στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος μέχρι την άφιξη του επόμενου παιδιού, αν δεν εισπράξει αρκετή αγάπη, ενδέχεται και να καταλήξει να νιώθει μίσος για τους άλλους από την εμπειρία του αυτή, κάτι που, συγχρόνως, εξηγεί την ανασφάλεια, την αυταρχικότητα ή το συντηρητισμό του· το **δεύτερο**, που από την αρχή έχει δεδομένη την παρουσία και άλλου παιδιού, εμφανίζει ευκολία στη συνύπαρξη και στη συνεργασία, αλλά και έντονη επαναστατικότητα και φιλοδοξία, που σχετίζεται με την ανάγκη του να φτάσει, αλλά και να ξεπεράσει το πρώτο παιδί· το **μικρότερο**, ως χαϊδεμένο, είναι πιθανό να παρουσιάσει προβλήματα συμπεριφοράς, ενώ οι πιθανότητές του να αναπτυχθεί σε όλους τους τομείς, περισσότερο και γρηγορότερα, είναι αυξημένες, αφού τα ερεθίσματα που έχει, λόγω

της ύπαρξης των άλλων αδελφών, είναι, σαφώς, περισσότερα· το **μοναχοπαίδι**, ωριμάζει γρήγορα, εφόσον συναναστρέφεται, κυρίως, με ενήλικες και η απουσία άλλων αδελφών τα επηρεάζει, ώστε να μη θέλουν να μοιράζονται, αλλά και να απαιτούν νευρωτικά το κέντρο της προσοχής.

First	Middle	Last	Only
Natural Leader	Flexible	Risk-taker	Close to parents
High Achiever	Easy-going	Outgoing	Self-control
Organized	Social	Creative	Leader
On-time	Peacemakers	Self-centered	Mature
Know-it-all	Independent	Financially irresponsible	Dependable
Bossy	Secretive	Competitive	Demanding
Responsible	May feel life is unfair	Bored easily	Unforgiving
Adult-pleaser	Strong negotiator	Likes to be pampered	Private
Obeys the rules	Generous	Sense of humor	Sensitive

Σχ. 4, Η σειρά γέννησης και η σημασία της

(πηγή: <https://www.google.gr/search?q=alfred+adler+theory-images>)

Για τον Adler, όπως αναφέρεται στη Μαλικιώση-Λοΐζου (2001), ο ασθενής και όχι ο θεραπευτής είναι που έχει την πρώτη ευθύνη για τη θεραπεία του. **Ο θεραπευτής** δεν έχει το ρόλο ούτε του κυρίαρχου, ούτε και του σωτήρα· μέσα από τη διαμόρφωση μιας αυθεντικής, πρόσωπο με πρόσωπο, ανθρώπινης σχέσης με τον ασθενή, κάνοντας χρήση της διαλογικής συζήτησης, τον ενθαρρύνει και τον κατευθύνει, έτσι που ο θεραπευόμενος να μπορέσει να πετύχει δύο, κυρίως, σκοπούς: να συνειδητοποιήσει τα αδύναμα σημεία στον «τρόπο ζωής» του, ώστε, στη συνέχεια, να προβεί στις

απαιτούμενες αλλαγές, αλλά και να ευαισθητοποιηθεί στο ζήτημα του «κοινωνικού ενδιαφέροντος».

Τέλος, τα **όνειρα**, όπως διαβάζουμε στο Feist (2009), δεν είναι αμελητέας σημασίας, διότι μπορούν να φωτίσουν τη δυναμική του υποκειμένου στα μελλοντικά συμβάντα· δεν είναι, όμως, και έγκυρα πάντοτε, γιατί, συχνά, ο ονειρικός κόσμος καθοδηγείται από ανεκπλήρωτες ανάγκες ή φόβους.

Μολονότι η «Ατομική Ψυχολογία» γνώρισε ευρύτατη αποδοχή και η αντλεριανή αγωγή εφαρμόζεται, μέχρι σήμερα, σε πολλούς επίσημους εκπαιδευτικούς φορείς, σε όλο τον κόσμο, ο Boeree (1997b) βεβαιώνει ότι δε λείπουν και οι αρνητικές κριτικές, που θεωρούν ότι η προσέγγιση πάσχει από ακραία εξαπλούστευση και από έλλειψη επαρκούς επιστημονικής τεκμηρίωσης σε βασικές έννοιες, όπως αυτή της «αναπλήρωσης».

Γ. ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΒΙΟΥ-ΕΡΓΟΥ

Ο δημιουργός της «Ατομικής Ψυχολογίας» ζει και διαμορφώνει τη σκέψη και τη δράση του **στο μεταίχμιο δύο αιώνων**, του 19^{ου} και του 20^{ου}. Έτσι, σύμφωνα με το Hergenhahn (2008), αναπόφευκτα, δέχεται την επίδραση της δεσπόζουσας, τότε, **υπαρξιστικής πεποίθησης**, πως ο άνθρωπος είναι ελεύθερος να επιλέξει το πεπρωμένο του, κάτι που αντικατοπτρίζεται απευθείας στην έννοια του «δημιουργικού εαυτού».

Ακόμα, η ίδια πηγή (Hergenhahn, 2008) πρεσβεύει ότι η αντλεριανή ιδέα του «σχεδίου ζωής» αποτελεί τη μεταφορά, στην ανθρώπινη ζωή, της φιλοσοφίας του «**ως εάν**» του Γερμανού στοχαστή **Hans Vaihinger**, ο οποίος απέκτησε πολλούς

οπαδούς, όταν, πριν τον Adler, υποστήριξε ότι ο άνθρωπος κάνει σενάρια και διαμορφώνει τη συμπεριφορά του «σαν να» ήταν αυτά σε ισχύ.

Επιπλέον, ο διαλεκτικός υλισμός του **Engels**, που μιλά για ολιστική αντίληψη του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του, αποτυπωμένος καθαρά στον **ιδεαλιστικό κόσμο του μαρξισμού**, τον οποίο, από τα φοιτητικά του χρόνια ο Adler ασπάστηκε με ενθουσιασμό, φαίνεται να έδωσαν την έμπνευση στην άποψή του για την ενότητα της ανθρώπινης προσωπικότητας, που βρίσκεται σε αλληλοδιάδραση με το ευρύτερο σύνολο.

Άλλωστε, στη βαθιά πίστη του Adler στις **σοσιαλιστικές ιδέες**, οι οποίες, από το 1898, όπως διαβάζουμε στη Wikipedia (2014), υπό την ηγεσία του χριστιανοσοσιαλιστή **Karl Lueger**, βρίσκονται σε θεαματική τροχιά ανόδου στη Βιέννη, οφείλει τη γέννησή της και η ιδέα του «κοινωνικού ενδιαφέροντος», που αποδίδει στο άτομο την κυρίαρχη ταυτότητα του κοινωνικού υποκειμένου.

Η **φρίκη του παγκόσμιου πολέμου**, βεβαίως, ενδυνάμωσε την κοινωνική διάσταση της «Ατομικής Ψυχολογίας», ενώ η επίδραση του σοσιαλισμού στη σκέψη του Adler συντηρείται σταθερά και από την παρουσία και την ενεργό δράση της συζύγου του, ακτιβίστριας σοσιαλίστριας, **Raissa**.

Από το ιδεολογικό πεδίο του μαρξισμού προέρχεται και η ιδέα του Adler για ισότητα ανδρών και γυναικών, αλλά και η πίστη του ότι η ψυχολογία, όπως και όλα τα αγαθά, είναι προορισμένη να απευθύνεται στο σύνολο των ανθρώπων και όχι σε ελίτ πνευματικές ή ταξικές.

Η εστίαση στην κοινωνική παράμετρο, όμως, εξηγείται και από την **«καριέρα στους δρόμους»**, στη διάρκεια των παιδικών και εφηβικών του χρόνων, η οποία και του

δίνει το πλεονέκτημα της πρώιμης εσωτερίκευσης της σημασίας της ομάδας για το άτομο, αλλά και του προσφέρει τις απαιτούμενες εμπειρίες και γνώσεις, ώστε να μιλήσει για διαφορετικούς τύπους προσωπικότητας, να θεωρήσει τη φιλία βασικό ανθρώπινο καθήκον, καθώς και να επισημάνει διαφορές στους ανθρώπους, με κριτήριο την ύπαρξη άλλων αδελφών και τη σειρά γέννησής τους.

Για την αισιοδοξία που διατρέχει την αντλεριανή οπτική, σύμφωνα με το βιογράφο του, Hoffman (2003), υπεύθυνη είναι μια **έμφυτη οπтимιστική αντίληψη**. μολονότι ο Adler γνώριζε καλά τη σκοτεινή πλευρά της ανθρώπινης φύσης, δεν έπαψε ποτέ, λόγω της αισιόδοξης φύσης του, να βλέπει τον κόσμο ως ένα μέρος φιλόξενο για τον άνθρωπο, όπου όλα του τα όνειρα μπορούν να γίνουν πραγματικότητα.

Η έννοια του «ασυνείδητου», η σημασία του «ονειρικού κόσμου», της «σεξουαλικότητας» και των «ενστικτικών παρορμήσεων», κατά τη Fisher (2001), είναι τα ίχνη της καθοριστικής συσχέτισής του με τον ιδρυτή της Ψυχανάλυσης, **Sigmund Freud**. Η συνάντησή τους σημάδεψε τόσο δυνατά τη σκέψη του Adler, που αδυνατούμε να πούμε με σιγουριά ποια θα ήταν η μοίρα της θεωρίας του χωρίς αυτήν την προϋπάρχουσα, χρονική και ποιοτική, συνθήκη.

Δεν είναι μόνον ότι ποτίστηκαν το πνεύμα του και η επαγγελματική του πρακτική με τις ψυχαναλυτικές διδαχές· είναι και ο ανταγωνισμός που προέκυψε στην αλληλεπίδρασή Adler- Freud, κάτι που, με τη σειρά του, σαφέστατα, δυνάμωσε το πείσμα για ενεργοποίηση αλλά και δικαίωση του ενός έναντι του άλλου.

Μάλιστα, παράξενη συγκυρία της ζωής θέλει το όνομα του μεγάλου ανταγωνιστή του Adler να ταυτίζεται με εκείνο του μεγαλύτερου αδελφού του, Sigmund, του προσώπου που για πρώτη φορά ξύπνησε μέσα του την **αίσθηση του ανταγωνισμού**,

στα παιδικά του, ακόμα, χρόνια, μια και τον ένιωθε πάντα «πιο μπροστά» από τον ίδιο.

Η προβολική, λοιπόν, λειτουργία του πρώτου Sigmund στο δεύτερο, στην ενήλικη, πλέον, ζωή, θα πρέπει, όσο αφορά την πλευρά του Adler, να πυροδότησε μια ξεχωριστής σημασίας δημιουργική διάθεση στην επαγγελματική του δραστηριοποίηση.

Στη διαδικασία προσπάθειας διαχείρισης του αδελφικού ανταγωνισμού, τόσο προς το μεγαλύτερο, όσο και προς το μικρότερο αδελφό του, είναι πιθανό να ενταχθούν και οι σκέψεις του Adler για τη σημασία της σειράς γέννησης ενός παιδιού και πώς αυτή μπορεί να επηρεάσει τα συναισθήματά τους και τη διαφορετικότητά τους.

Ο Lobrot (1999) υποστηρίζει ότι ο Adler, μεγαλωμένος στην κοινότητα του Burgenland, που είχε να επιδείξει σημαντική εμπορική δραστηριότητα, βίωσε ένα καθεστώς πιο φιλελεύθερο από ό, τι η πλειοψηφία των ομοθρήσκων του εβραίων στην Αυτοκρατορία. Επιπλέον, η **εβραϊκή του καταγωγή** δεν τον απέκλειε από το Ιατρικό τμήμα της Βιέννης, που ήταν ανοιχτό στη συγκεκριμένη ταυτότητα.

Ωστόσο, η συνολική βιβλιογραφία (Pervin & John, 1999· Μαλικιώση-Λοΐζου, 2001· Hergenhahn, 2008· Feist, 2009) επιβεβαιώνει ομόφωνα ότι η ιατρική σταδιοδρομία του Adler ελάχιστα συνδέεται με την ιουδαϊκή καταγωγή του, αφού άλλα, εσωτερικά βιώματα, βρίσκονται πίσω από αυτό: η **ασθενική του υγεία** στα πρώτα παιδικά του χρόνια, ο παρά λίγο θάνατός του από πνευμονία, μαζί με την **απώλεια** του μικρότερου αδελφού του, σε μια πολύ ευαίσθητη συναισθηματικά ηλικία, δεν του άφηναν περιθώρια επιλογών· έπρεπε να μπει στο χώρο που θα διασφάλιζε, κατά το

δυνατό, την αποτροπή όσων φόβισαν την παιδική του ψυχή περισσότερο από καθετί άλλο, της αρρώστιας και του θανάτου.

Τα **ποικίλα και σοβαρά θέματα υγείας**, με τα οποία ήρθε αντιμέτωπος, στη διάρκεια της παιδικής ηλικίας, είναι που δίνουν ερμηνεία και στο αυξημένο του ενδιαφέρον για τους ανθρώπους με φυσικές αναπηρίες, αλλά και για τα παιδιά και εξηγούν τον παθιασμένο αγώνα του να ιδρύσει γι' αυτά κέντρα προστασίας και περίθαλψης. Δεν αποκλείεται, μάλιστα, στο πρόσωπό τους να έβλεπε τον τόσο πρόωρα χαμένο, μικρότερο αδελφό του.

Ακόμα, εάν, κατά τα παιδικά του χρόνια, δεν είχε βιώσει ο Adler τη **θετική σχέση με τον πατέρα του**, σε αντίθεση με εκείνη που διατηρούσε με τη μητέρα του, δε θα μπορούσε, πιθανόν ποτέ, να συνειδητοποιήσει, αλλά και να κάνει λόγο για την καίρια σημασία της ενθάρρυνσης των γονέων, στο θέμα της πρόληψης και της αντιμετώπισης των ψυχικών προβλημάτων.

Δίχως αμφιβολία, αν έλειπε **το δεδομένο της προσωπικής μειονεξίας**, εξαιτίας της προβληματικής παιδικής του υγείας, της βραδύτητας στην ομιλία ή της μη ελκυστικής εξωτερικής του εμφάνισης, ποτέ δε θα έφτανε ο Adler στη διατύπωση της πλέον πυρηνικής του ιδέας, αυτής της «κατωτερότητας», την οποία ο άνθρωπος αντιμάχεται με τον «αγώνα για ανωτερότητα».

Βίωσε, μάλιστα, τόσο δυνατά το αίσθημα της προσωπικής ανεπάρκειας, που μπόρεσε να το εντοπίσει σε πολλές διαφορετικές εκφάνσεις και, με βάση τις παραλλαγές αυτές, να μιλήσει για τους «τύπους της προσωπικότητας».

Βέβαια, ο Boeree (1997b) θεωρεί ότι η άποψη του Adler για τον «αγώνα για ανωτερότητα» έχει την αρχή της στη «θέληση για ενδυνάμωση» του **Friederich Nietzsche**, μιας φιγούρας που, επίσης, στιγματίσε το χωροχρονικό πλαίσιο του Adler.

Η Μαλικιώση-Λοΐζου (2001), πάλι, πιστεύει ότι τη σχετική θεωρία ενίσχυσαν στη σκέψη του, με το παράδειγμά τους, και οι πολλές περιπτώσεις **ανθρώπων του τσίρκου**, που συγκαταλεγόντουσαν στο πελατολόγιο του Adler και αποτελούσαν την έμπρακτη επιβεβαίωση της υπέρβασης των εμποδίων και των αδυναμιών, σε μια ανοδική πορεία εξέλιξης· το μοτίβο αυτό, βέβαια, είναι οικείο στον Adler και από το διάχυτο **ρομαντισμό** που αυτός απαντούσε στον **κόσμο της μουσικής και της τέχνης**, που τόσο αγαπούσε.

Δε θα ήταν υπερβολή να υποστηρίξει κάποιος ότι η θεωρία του Adler φωτογραφίζει αυτό ακριβώς που ένιωθε, πρωτίστως, ο ίδιος, όταν αισθανόταν **ανήμπορος** σε σχέση με τα άλλα παιδιά ή με το μεγαλύτερο αδερφό του ή όταν αποτύγχανε στις μαθητικές του επιδόσεις. Για τον Adler, ήταν σαφές: η μειονεξία είναι το κίνητρο που οδηγεί στη βελτίωση· αφού συνέβη στον ίδιο, συμβαίνει και με όλους τους ανθρώπους.

Με άλλα λόγια, το ατομικό «σενάριο» ζωής αναδεικνύεται σε θεωρία για την προσωπικότητα, τη θεωρία της «Ατομικής Ψυχολογίας»: η μειονεξία, κάνει τον Adler να θέλει να αποδράσει από το αφόρητο αίσθημά της, τον κινητοποιεί συνειδητά στο μέγιστο βαθμό και τον εμπλέκει ασταμάτητα στη διαδικασία για την καλύτερη δυνατή αξιοποίηση του επαγγελματικού του δυναμικού, έτσι που φτάνει να γίνεται ο εμπνευστής και δημιουργός μιας αυθεντικής ψυχολογικής θεωρίας.

Abraham H. Maslow, 1908 – 1970

«Ήμουν τρομερά περίεργος να μάθω για ποιο λόγο δεν έφτασα στην τρέλα...»

A. Η ΖΩΗ ΤΟΥ

Γεννήθηκε την 1^η Απριλίου του 1908, στο Brooklyn της Νέας Υόρκης. Ήταν το πρώτο από τα επτά παιδιά των γονιών του, οι οποίοι, όπως μαρτυρεί ο Boeree (1998), υπήρξαν αμόρφωτοι Ρωσο-Εβραίοι, που μετανάστευσαν στην Αμερική σε νεαρή, ακόμη, ηλικία .

Σύμφωνα με το Hergenhahn (2008), η σχέση του με τους γονείς του δεν ήταν διόλου καλή. Ο πατέρας του, ένας άνθρωπος εριστικός, που αγαπούσε το ουίσκι και τις γυναίκες, διαφωνούσε διαρκώς μαζί του και, το χειρότερο, όπως βεβαιώνει ο Emrich (n.d.), του απέδιδε, ακόμα και δημόσια, τους χαρακτηρισμούς του βλάκα και του άσχημου, κάτι που είχε αρνητική επίδραση στην αυτοεικόνα του γιου του, γεμίζοντάς τον με αισθήματα αυτοαπόρριψης και συστολής.

Μάλιστα, ο Nicholson (2008) αναφέρει ότι, προκειμένου ο Abraham να ενισχύσει την πληγωμένη του αυτοπεποίθηση, ασχολήθηκε με προγράμματα άρσης βαρών και ενδυνάμωσης των μυών, κάτι που γρήγορα, όμως, εγκατέλειψε, καθώς του έπαιρνε πολύτιμο χρόνο από τη μελέτη.

Ο Emrich (n.d.) μας λέει ότι, παρά τη δυσχέρεια στη σχέση με τον πατέρα του, ο Abraham, με την πάροδο των χρόνων, κατάφερε, τελικά, να συμφιλιωθεί μαζί του και, σε κάποιες περιπτώσεις, να κάνει και θετικές αναφορές για το πρόσωπό του.

Με εκείνη, όμως, που δε συμφιλιώθηκε ποτέ και δεν παραστάθηκε ούτε και στην κηδεία της ήταν η μητέρα του. Ο Hoffman (1988) γράφει πως ο Maslow συνήθιζε να δηλώνει γι' αυτήν ότι ήταν ένα άτομο εγωκεντρικό, χωρίς κανένα είδος ευγένειας ούτε και αγάπης, ακόμα και για τα ίδια της τα παιδιά και τον άντρα της.

Ο Emrich (n.d.) υποστηρίζει ότι η αποστροφή του Abraham στο πρόσωπό της συνδέεται με αναμνήσεις της παιδικής του ηλικίας, όπως αυτή του κλειδωμένου ψυγείου, για να μην υπάρχει ανεξέλεγκτη πρόσβαση από τα παιδιά της, ή εκείνη της δολοφονίας μπροστά στα μάτια του Abraham δύο μικρών γάτων που αυτός περιμάζεψε από το δρόμο.

Έτσι, τα παιδικά του χρόνια ο Maslow τα περιγράφει ως περίοδο δυστυχίας, αλλά και απομόνωσης, αφού, επιπλέον, όπως ο ίδιος επισήμαινε (Boeree, 1998) ήταν το μόνο εβραίοπουλο σε μια μη εβραϊκή γειτονιά. Το διάβασμα που, κυριολεκτικά, λάτρευε, στάθηκε το σωτήριο καταφύγιο της μοναξιάς του.

Ακόμα, ο Frager (2011) μας δίνει την πληροφορία ότι του άρεσε τόσο πολύ η πολιτιστική ζωή της Νέας Υόρκης και, κυρίως, η κλασική μουσική και το θέατρο, σε σημείο που ο Abraham ή Abe, όπως όλοι το φώναζαν, πουλούσε φιστίκια, προκειμένου να εξασφαλίσει την είσοδό του στα κονσέρτα στο Carnegie Hall, δύο φορές την εβδομάδα.

Ο Maslow, όπως μας πληροφορεί ο Boeree (1998), ήταν εξαιρετικός μαθητής και, ύστερα από σχετική υπόδειξη των γονέων του, παρακολούθησε μαθήματα νομικής στο City College της Νέας Υόρκης, αλλά, διέκοψε τις σπουδές αυτές, σχεδόν αμέσως, επειδή πίστευε ότι δεν τον εξέφραζαν.

Έτσι, το 1928, κάνει μετεγγραφή στο πανεπιστήμιο του Wisconsin, όπου ειδικεύτηκε στην Ψυχολογία και όπου, παράλληλα, είχε την ευκαιρία να γνωρίσει, αλλά και να συνεργαστεί με τους καλύτερους πειραματικούς ψυχολόγους της χώρας. Εκεί ήταν που, σύμφωνα με το Frager (2011), δέχτηκε βαθύτατη επίδραση από το Harry Harlow, διάσημο ερευνητή των πρωτευόντων, ο οποίος τον υποστήριξε πολλαπλά,

τόσο στην ακαδημαϊκή του πορεία, όσο και στα οικονομικά του προβλήματα, βοηθώντας τον να βρίσκει δουλειές.

Την εποχή της παραμονής του στο πανεπιστήμιο του Wisconsin, όμως, σύμφωνα με την ίδια πηγή (Fragar, 2011), του συμβαίνει και κάτι άλλο πολύ σημαντικό, αφού παντρεύεται, στα είκοσι, μόλις, χρόνια του, την πρώτη του ξαδέλφη, Bertha Goodman, χωρίς, μάλιστα, τη συναίνεση των γονέων του. Όπως ο ίδιος δήλωνε, η ζωή του ξεκίνησε πραγματικά, όταν παντρεύτηκε τη Bertha, με την οποία απέκτησαν δύο κόρες και τους χώρισε μόνον ο θάνατος.

Ο Boeree (1998) δίνει έμφαση στο γεγονός ότι ο Maslow υπήρξε λαμπρός φοιτητής. Απέκτησε τα τρία του διπλώματα χωρίς καμία καθυστέρηση αλλά και με καλές επιδόσεις. Τις βασικές του σπουδές τις ολοκλήρωσε το 1930, το 1931 έλαβε το μεταπτυχιακό του πτυχίο και το 1934 του απονεμήθηκε το διδακτορικό του δίπλωμα.

Κατά το Hergenhahn (2008), είναι αξιοσημείωτο ότι, μολονότι στην αρχή των σπουδών του ενθουσιάστηκε με το συμπεριφορισμό του Watson, θεωρώντας τον αποτελεσματικό ως προς τις επιθυμητές αλλαγές, όταν βίωσε για πρώτη φορά την πατρότητα, αναθεώρησε ριζικά και απέρριψε την προσέγγιση αυτή ως παντελώς αδύνατη να εκφράσει την αληθινή σύσταση της ανθρώπινης φύσης και του μεγαλείου των συναισθημάτων της.

Η διδακτική και ερευνητική του δράση, όπως μας την περιγράφει ο Fragar (2011), συνεχίστηκε στο Columbia University (1935-1937), όπου ο Maslow ερεύνησε την ανθρώπινη σεξουαλικότητα, ένα θέμα που, λόγω προκαταλήψεων, δεν αποτελούσε εύκολα το αντικείμενο μελέτης. Εκεί, είχε την ευκαιρία να συνεργαστεί με τον καθηγητή E. L. Thorndike, ο οποίος, μάλιστα, τον υπέβαλε σε τεστ νοημοσύνης· τα αποτελέσματα ήταν εντυπωσιακά, βρέθηκε IQ 195, η δεύτερη υψηλότερη τιμή για τα

δεδομένα της εποχής. Στο Columbia University, όμως, συνδέθηκε στενά και με άλλους σημαντικούς ανθρώπους, όπως τον Alfred Adler, το Fromm και το Horney.

Σύμφωνα με την ίδια πηγή (Frager, 2011), από το 1937 έως το 1951, παρέμεινε ως καθηγητής στο Brooklyn College, όπου το πραγματικό ενδιαφέρον που έδειχνε στους φοιτητές του τον έκανε ιδιαίτερος δημοφιλή, έτσι που να καθιερωθεί ως «ο Φρανκ Σινάτρα του Brooklyn College». Επιπλέον, στο χώρο αυτό, το σημάδεψε η επαφή του με δύο άλλους ανθρώπους, που γνώρισε και θαύμασε, την ανθρωπολόγο Ruth Benedict και τον ιδρυτή της ψυχολογικής σχολής Gestalt, Max Wertheimer. Οι σημειώσεις που κρατούσε από όσα αυτοί έλεγαν και έκαναν στάθηκαν η βάση της μακρόχρονης έρευνας και θεωρίας του Maslow για την πνευματική υγεία και το ανθρώπινο δυναμικό.

Όπως αναφέρει ο Taylor (2009), ακολουθώντας τη συμβουλή της Ruth Benedict, ο Maslow επισκέφτηκε μία φυλή Ινδιάνων στον Καναδά, οπότε και ενθουσιάστηκε από την έλλειψη αυταρχισμού και εγκληματικότητας, την αγάπη και την ειλικρίνεια, που συνάντησε εκεί, στοιχεία που τον οδήγησαν στην πίστη ότι το ανθρώπινο είδος θα πρέπει να έχει κοινές ανάγκες και αξίες, ανεξάρτητα από το κατά τόπους πολιτικό και κοινωνικό καθεστώς.

Ο Frager (2011) μας πληροφορεί, επίσης, ότι, στην αρχή του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου, ένα τυχαίο περιστατικό, η παρακολούθηση μιας πατριωτικής παρέλασης, έγινε η αφορμή να εγκαταλείψει ο Maslow την πειραματική έρευνα και να αφοσιωθεί στην κατανόηση των βαθύτερων στοιχείων που εδράζουν στην ανθρώπινη ψυχή και κατευθύνουν τις ποικίλες συμπεριφορές, όπως αυτές του μίσους, της προκατάληψης και του πολέμου. Ένωσε ότι όφειλε να αφιερωθεί, πλέον, στην ανακάλυψη μιας «ψυχολογίας της ειρήνης».

Από το 1951 έως το 1969, ήταν καθηγητής Ψυχολογίας στο Brandeis University, οπότε και συναντά τον Kurt Goldstein, από τον οποίο, σύμφωνα με το Boeree (1998), εμπνεύστηκε την ιδέα της αυτοπραγμάτωσης.

Το 1954, στο έργο του «Κίνητρα και Συναισθήματα», ο Frager (2011) πιστεύει ότι ο Maslow κατάφερε να εκφράσει διεξοδικά τις ιδέες του για την ανθρώπινη φύση και να βάλει τα θεμέλια της προσωπικής θεωρίας του.

Το 1962, με μια ομάδα διαπρεπών συναδέλφων του, όπως ο Rollo May και ο Carl Rogers, βοήθησε στην ίδρυση της «Ένωσης για την Ανθρωπιστική Ψυχολογία», ενώ, επιπλέον, ο Maslow ενέπνευσε και την ίδρυση του 'Journal of Transpersonal Psychology'.

Του Maslow, όμως, όπως τονίζει ο Frager (2011), του διέγειρε το ενδιαφέρον και ο κόσμος των επιχειρήσεων. Έτσι, το καλοκαίρι του 1962, έγινε επισκέπτης εταίρος στη Non-Linear Systems, μια καινοτόμο εταιρεία υψηλής τεχνολογίας, στην California. Μέσα από αυτήν του την εμπειρία ανακάλυψε ότι οι θεωρίες του μπορούν να βρουν εφαρμογή και στο χώρο της διοίκησης επιχειρήσεων, όπου και παρατήρησε ότι υπήρχαν πολλοί «αυτοπραγματωμένοι» άνθρωποι.

Σύμφωνα με το Hoffman (2011), πολλοί ήταν οι επιχειρηματίες που κατέφευγαν στο Maslow, προκειμένου για παροχή συμβουλών στον τρόπο διαχείρισης των επιχειρήσεών τους και, κυρίως, στην καλύτερη δυνατή παρακίνηση των εργαζομένων και στην υψηλότερη αποδοτικότητά τους· έτσι, ο Maslow διατύπωσε μια ολόκληρη θεωρία περί «πεφωτισμένου μανάτζμεντ», με μεγάλο αντίκτυπο στον επιχειρηματικό κόσμο, ακόμα και μέχρι σήμερα.

Το 1966, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Hergenhahn (2008), εκλέχθηκε πρόεδρος της «Αμερικανικής Ένωσης Ψυχολόγων», αν και το έργο του είχε πολλούς επικριτές και γνώριζε μεγάλη αμφισβήτηση.

Όπως μας ενημερώνει ο Boeree (1998), τα δύο τελευταία χρόνια της ζωής του ο Maslow τα πέρασε στην California, όπου και πέθανε, στις 8 Ιουνίου του 1970, από καρδιακή προσβολή, ενώ έκανε τζόκινγκ, ύστερα από πολλά χρόνια κακής υγείας.

B. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ

Ο Boeree (1998) μας παρουσιάζει αναλυτικά και με πολύ επεξηγηματικό τρόπο τη θεωρία του Maslow, ως εξής:

Με σημείο αφετηρίας τις μελέτες με τους πιθήκους, ο Maslow επισήμανε ότι δεν έχουν όλες οι **ανάγκες** την ίδια σειρά προτεραιότητας, ούτε την ίδια δύναμη, σε όλες τις στιγμές της ύπαρξης. Για παράδειγμα, όταν κάποιος και πεινά και διψά, πρώτα θα φροντίσει να ξεδιψάσει, αφού χωρίς υγρά κινδυνεύει άμεσα η ζωή του και, ύστερα, θα νοιαστεί να φάει, καθώς ένα ον μπορεί να επιβιώσει χωρίς φαγητό, ακόμα και για εβδομάδες. Όλα, όμως, συναρτώνται και με τη στιγμή που μιλάμε, γιατί, αν κάποιος, για παράδειγμα, πνίγεται και δεν μπορεί να αναπνεύσει και, συγχρόνως, διψάει, προέχει να πάρει ανάσα, παρά να ξεδιψάσει.

Έτσι, ο Maslow έφτασε να περιγράψει πρώτος την ιεράρχηση των ανθρώπινων αναγκών, διατυπώνοντας την περίφημη **πυραμίδα των αναγκών**, η οποία όχι μόνο μνημονεύεται μέχρι και σήμερα, αλλά αποτελεί και επιστημονικό έρεισμα, προκειμένου να διαπιστωθούν οι ατομικές ανάγκες και ικανότητες που τηρούν σε επάρκεια ή έλλειψη, καθώς και να τεκμηριωθεί η ύπαρξη αληθινής ποιότητας στη ζωή των ανθρώπων.

Στη βάση της πυραμίδας αυτής, λοιπόν, εδράζουν οι «**φυσιολογικές**», κατά το Maslow, ανθρώπινες ανάγκες, οι ανάγκες για οξυγόνο, νερό, τροφή, θρεπτικά

συστατικά, ύπνο, ξεκούραση, σεξ. Πρόκειται για καθαρά σωματικές ατομικές ανάγκες, που, κατά περίπτωση (η ανάγκη μιας εγκύου, για παράδειγμα, για βιταμίνη C), τείνουν να εμφανίζονται σε έξαρση.

Εφόσον οι φυσιολογικές ανθρώπινες ανάγκες είναι καλυμμένες, το άτομο, σταδιακά, αναζητά **συνθήκες ασφάλειας**, σταθερότητας και προστασίας. Ένα τέτοιο είδος ανάγκης υπάρχει, για παράδειγμα, πίσω από την επιδίωξη για διαμονή σε ασφαλή περιοχή ή για επίτευξη μιας καλής ιατρικής ασφάλισης ή μιας ικανοποιητικής σύνταξης από την εργασία.

Όταν καλυφθούν επαρκώς και οι συγκεκριμένες ανάγκες, κάνει την εμφάνισή της η τρίτη βαθμίδα στην πυραμίδα των αναγκών του Maslow, **η ανάγκη για αγάπη και για αίσθηση του «ανήκειν»**. Τέτοιες ανάγκες επιδιώκονται μέσα από τη σύναψη φιλικών σχέσεων, το γάμο, την απόκτηση παιδιών ή την ένταξη σε ομάδες και κοινότητες, ποικίλου χαρακτήρα (θρησκευτικού, πολιτικού, πολιτιστικού).

Στο επόμενο σκαλοπάτι, συναντάμε τις **ανάγκες για εκτίμηση**, τις οποίες ο Maslow διέκρινε σε χαμηλότερες και σε υψηλότερες. Οι πρώτες αφορούν το σεβασμό και την αναγνώριση που εισπράττουμε από τους άλλους, την κοινωνική καταξίωση, την καλή φήμη, την αξιοπρέπεια, ακόμα και την αίσθηση κυριαρχίας. Οι δεύτερες περιλαμβάνουν την ανάγκη για αυτοσεβασμό, για πίστη στην αξία του εαυτού και την ικανότητα για ατομική ανεξαρτησία και ελευθερία. Ο εμπνευστής της κατηγοριοποίησης αιτιολογεί, μάλιστα, την ονομασία των δεύτερων ως υψηλότερων, αφού, όπως υποστηρίζει, όταν αυτές εκδηλώνονται, είναι εξαιρετικά δύσκολο να αποτύχει το άτομο ως προς την κατάκτηση των πρώτων.

Όλες οι παραπάνω κατηγορίες αναγκών εντάσσονται σε αυτές που ο Maslow ονόμασε **ανάγκες έλλειψης (D(eficit)-needs)**: όταν κάποιος δεν έχει κάτι, έχει,

δηλαδή, έλλειψη, νιώθει την ανάγκη αυτού που στερείται· όταν, όμως, έχει όλα όσα χρειάζεται, στο βαθμό που τα χρειάζεται κάθε φορά, δεν υφίσταται γι' αυτόν η αίσθηση της συγκεκριμένης ανάγκης.

Προκειμένου, εξάλλου, να γίνει πιο συγκεκριμένος, κάνει χρήση του όρου της **ομοιόστασης**, μιας αρχής που διέπει τη λειτουργία του θερμοστάτη και αποτρέπει τις πολύ υψηλές ή τις πολύ χαμηλές θερμοκρασίες: όταν κατεβαίνει η θερμοκρασία, ο μηχανισμός της ομοιόστασης «ανοίγει» τη θερμότητα και, όταν η θερμοκρασία ανεβαίνει, την «κλείνει».

Για το Maslow, λοιπόν, όταν το σώμα μας έχει έλλειψη από κάποια ουσία, δημιουργεί την αίσθηση της ανάγκης της και, όταν αποκτήσει αρκετή από αυτήν, η αίσθηση της έλλειψής της παύει. Με τον ίδιο ακριβώς τρόπο, λειτουργεί και το αίσθημα της ανάγκης, στην περίπτωση των εσωτερικών αναγκών για ασφάλεια, «ανήκειν», αγάπη και εκτίμηση. Άλλωστε, ο ίδιος ο Maslow πιστεύει πως οι συγκεκριμένες ανάγκες δεν αποτελούν παρά βασικές ανάγκες απλής επιβίωσης, οι οποίες, μάλιστα, υπάρχουν στο γενετικό κώδικα των ανθρώπων, όπως ακριβώς και τα ένστικτα.

Κάτω από συνθήκες στρεσογόνες ή, όταν απειλείται η ζωή και η σωματική μας ακεραιότητα, ενδέχεται να περιοριστούμε στην αναζήτηση των πλέον βασικών, πρώτων στην πυραμίδα, αναγκών, χωρίς να ενδιαφερόμαστε, στη φάση αυτή, για κάτι περισσότερο. Οι συνθήκες που κάθε φορά βιώνει ένα άτομο ή μια κοινωνία παίζουν έναν καθοριστικό ρόλο για τις προτεραιότητες στις ανάγκες που προβάλλονται.

Αν, για παράδειγμα, ένα άτομο διέρχεται περίοδο διαζυγίου, μετά από χρόνια οικογενειακής σταθερότητας, ή μια κοινωνία ζει μια βαθιά πολιτική και οικονομική κρίση, μετά από μεγάλη ακμή και ευημερία, το ζητούμενο τόσο για το άτομο, όσο και

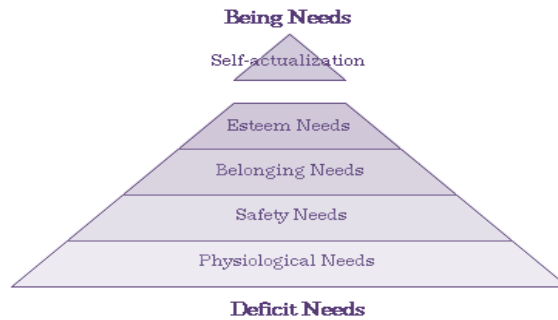
για την κοινωνία είναι λογικό να «κατέβει» σε χαμηλότερες βαθμίδες της πυραμίδας, αφού αυτό που προέχει, στη δεδομένη στιγμή, είναι το αίσθημα της ασφάλειας.

Μέσα από ένα τέτοιο σκεπτικό, ο Maslow πρεσβεύει πως, αν κάποιος θέσει στους ανθρώπους το ερώτημα ποια είναι η ιδανική εικόνα τους για το φιλόσοφο του μέλλοντος, θα αντιληφθεί επακριβώς ποιες ανάγκες τους έχουν καλυφθεί και ποιες είναι σε έξαρση, ποια ακριβώς είναι τα κυρίαρχά τους βιώματα στο «τώρα».

Επιπλέον, εφόσον ένα άτομο αντιμετωπίσει σημαντικό πρόβλημα σε κάποια περίοδο της ανάπτυξής του της συναισθηματικής και κοινωνικής, για παράδειγμα, μια απώλεια ενδιαφέροντος και αγάπης λόγω ενός θανάτου ή ενός διαζυγίου, είναι πολύ πιθανό να παραμείνει στατικό στο συγκεκριμένο πλαίσιο αναγκών, που δεν έχουν καλυφθεί, ανεξάρτητα, μάλιστα, από άλλες αντικειμενικές παραμέτρους.

Αν, λοιπόν, κάποιος ένωσε εγκατάλειψη στην παιδική ηλικία, ως ενήλικος, ακόμα και στο περιβάλλον ενός γάμου με ένα σύντροφο που του είναι πιστός και τρέφει πραγματικά αισθήματα αγάπης γι' αυτόν, βλέπει παντού το ενδεχόμενο της απειλής, εξακολουθώντας να μεταφέρει μέσα του το αίσθημα της απώλειας της συναισθηματικής σταθερότητας. Αυτή είναι και η αιτιολόγηση του φαινομένου της νεύρωσης, για το Maslow.

Για την αναφορά στην κορυφή της πυραμίδας των αναγκών, ο Maslow χρησιμοποίησε μία ποικιλία όρων. Μίλησε για **κίνητρο ανάπτυξης** (growth motivation), **ανάγκες ύπαρξης** (B(eing)-needs) και **«αυτοπραγμάτωση»**. Εδώ δεν εμπλέκεται η αρχή της ομοιόστασης: εφόσον αυτές τις ανάγκες τις βιώσουμε, συνεχίζουμε να τις αισθανόμαστε, ανεξάρτητα από τις λοιπές συνθήκες. Μάλιστα, όσο περισσότερο τις τρέφουμε, τόσο γίνονται εντονότερες.

Σχ. 5, Ανάγκες έλλειψης- ύπαρξης

(πηγή: <https://www.google.gr/search?q=abraham+maslow+theory-images>)

Στις **ανάγκες ύπαρξης** ο Maslow περιλαμβάνει έννοιες, όπως η ενότητα, η τελειότητα, η αβίαστη λειτουργικότητα, η διασκέδαση, η πληρότητα, η δικαιοσύνη, η απλότητα, η ομορφιά, η αλήθεια και η αυτάρκεια. Εξάλλου, οι ανάγκες αυτές έχουν να κάνουν με τη διαρκή διάθεση του ανθρώπου να γίνει όσο καλύτερος μπορεί, αξιοποιώντας στο μέγιστο βαθμό το προσωπικό του δυναμικό, είναι αυτές που τον οδηγούν στην καλύτερη εκδοχή του εαυτού του, από όπου και ο όρος «αυτοπραγμάτωση».

Το άτομο που βρίσκεται σε αυτό το σκαλοπάτι της πυραμίδας είναι απαραίτητο να έχει καλύψει, έστω σε ένα στοιχειώδη βαθμό, όλες τις προηγούμενες, βασικές ανάγκες, γεγονός που δεν είναι ιδιαίτερα συχνό. Γι' αυτό και μόνο ένα 2% καταφέρνει να αγγίξει αυτό το επίπεδο.

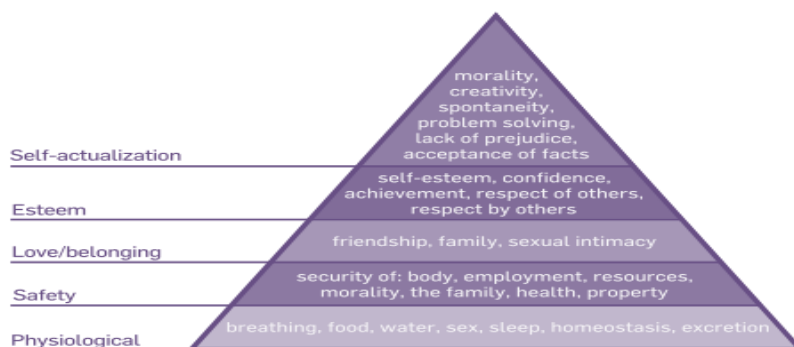
Ο Hergenhahn (2008) μας διευκρινίζει ότι παράγοντες που αντιστρατεύονται την επίτευξη της αυτοπραγμάτωσης είναι οι πιέσεις του πολιτισμού μέσα από εσφαλμένα πρότυπα, η τάση μίμησης της πλειοψηφίας, ο φόβος που προκαλεί στον άνθρωπο η αυτογνωσία, όπως και ο φόβος της επιτυχίας, που τον κάνει να απομακρύνεται από τα ταλέντα του, κάτι που ο Maslow ονόμασε «**σύμπλεγμα Ιωνά**».

Σύμφωνα με το Boeree (1998a), στη χορεία των ανθρώπων που ο ίδιος ο Maslow θεώρησε ότι έφτασαν στην αυτοπραγμάτωση ανήκουν οι: Abraham Lincoln, Thomas Jefferson, Albert Einstein, Eleanor Roosevelt, Jane Adams, William James, Albert Schweitzer, Benedict Spinoza, Alduous Huxley και άλλοι 12, ανώνυμοι άνθρωποι, που έζησαν την εποχή της έρευνας και τα πορτρέτα τους αξιοποιήθηκαν επιστημονικά από το Maslow.

Χρησιμοποιώντας τη βιογραφική ανάλυση, μια ποιοτική μέθοδο έρευνας, που περιλαμβάνει επεξεργασία γραπτών, λήψη συνέντευξης, μελέτη βιογραφικών στοιχείων και δραστηριοτήτων, ο Boeree (1998) διατυπώνει την άποψη ότι ο Maslow απέδωσε με λεπτομέρεια τι ακριβώς εννοεί, όταν κάνει λόγο για «**αυτοπραγμάτωση**»: επικέντρωση στην πραγματικότητα, ικανότητα, δηλαδή, να ξεχωρίζει κανείς τι έχει αληθινή υπόσταση και τι όχι· έμφαση στο πρόβλημα και στο γεγονός ότι οι δυσκολίες της ζωής δεν είναι κάποια προβλήματα προσωπικά, που συνδέονται αμετάκλητα με συγκεκριμένα πρόσωπα και καταστάσεις, αλλά θέματα, που, απλώς, απαιτούν λύσεις και κατάλληλη διαχείριση· ποιοτική αντίληψη των μέσων που χρησιμοποιούνται, προκειμένου κάποιος να πετύχει ένα σκοπό, τη σημασία, δηλαδή, της ηθικής αξίας που συνοδεύει τους τρόπους που οδηγούν στους σκοπούς, εφόσον το ταξίδι προς ένα στόχο, συχνά, έχει τη μεγαλύτερη σημασία· απόλαυση της μοναχικότητας, αλλά και σύναψη λίγων και ουσιαστικών σχέσεων, παρά πολυάριθμων και επιφανειακών· αυτονομία, απουσία εξάρτησης από ανάγκες φυσικές ή κοινωνικές και αντίσταση σε κομφορμιστικές επιταγές της κοινωνίας για ενσωμάτωση και συσχηματισμό με το σύνολο· μια αίσθηση του χιούμορ που δεν επιτίθεται σε άλλους ανθρώπους και στα χαρακτηριστικά τους· αποδοχή του εαυτού αλλά και των άλλων, όπως ακριβώς είναι· απουσία εθνολογικών ή άλλων διαχωρισμών και προκαταλήψεων· προσπάθεια αλλαγής μόνον των σημείων εκείνων

του εαυτού που έχουν βλαπτική επίδραση στους άλλους· αυθεντικότητα και απλότητα· ταπεινότητα, αλτρουισμό και ανθρώπινη ηθική ευαισθησία, αποσυνδεδεμένη από θρησκευτικές αρχές και πιστεύω· επινοητικότητα και δημιουργικότητα· ευγνωμοσύνη και θετική αναγνώριση, ακόμα και για τα πιο απλά, καθημερινά πράγματα· τέλος, «κορυφαίες», σχεδόν μυστικιστικές, εμπειρίες, τέτοιες που η βίωσή τους στιγματίζει τον άνθρωπο, κάνοντάς τον να αισθανθεί ότι υπερβαίνει το σώμα και το πνεύμα του, αγγίζοντας το άπειρο και το αιώνιο.

Το υποκείμενο, ωστόσο, που έχει φτάσει στην αυτοπραγμάτωση δε σημαίνει ότι είναι ένα πλάσμα τέλει, απαλλαγμένο εντελώς από ψεγάδια· ανησυχία για την έκβαση των πραγμάτων, ενοχή για κάτι που θα μπορούσε να γίνει καλύτερα, υπερβολική ευγένεια, αφηρημένος νους αλλά και στιγμές σκληρότητας και ψυχρότητας ή και απώλειας του χιούμορ είναι μερικά από τα αρνητικά χαρακτηριστικά που ο Maslow εντόπισε στα «αυτοπραγματωμένα» άτομα που μελέτησε.

Σχ. 6, Η πυραμίδα αναγκών του Maslow

(πηγή: <https://www.google.gr/search?q=alfred+adler+theory-images>)

Κατά το Boeree (1998a), το πλέον ενδιαφέρον, όμως, στοιχείο που πλαισίωσε την ανάλυση της «αυτοπραγμάτωσης» είναι η πεποίθηση του Maslow ότι τα άτομα που

την ενσαρκώνουν, για να είναι ευτυχισμένα, έχουν μεγάλη ανάγκη από μια συγκεκριμένη αλυσίδα αξιακών αναγκών, τις οποίες ονόμασε **μετα-ανάγκες** (metaneeds): αλήθεια, καλοσύνη, ομορφιά, σύζευξη και αρμονική συνύπαρξη των αντίθετων στοιχείων, ομόνοια, ζωντάνια, μοναδικότητα, τελειότητα, πληρότητα, δικαιοσύνη και τάξη, απλότητα, αβίαστο αποτέλεσμα στις προσπάθειες, επάρκεια αγαθών, παιγνιώδης διάθεση, αυτονομία, σκοπός και νόημα στα πράγματα.

Η απουσία, μάλιστα, του παραπάνω πλαισίου αξιών αποβαίνει τόσο καταλυτική, που είναι σε θέση να προκαλέσει στους ανθρώπους της κατηγορίας αυτής μια σειρά από προβλήματα, τα οποία ο Maslow ονόμασε **μετα-παθολογίες** (metapathologies): απογοήτευση και παραίτηση, κατάθλιψη, αποξένωση και, ως ένα βαθμό, ακόμα και κυνισμό.

Για το Hergenhahn (2008), είναι άξιο προσοχής που η έρευνα του Maslow δεν είχε ως αφετηρία την ψυχοπαθολογία, αλλά το αντίθετό της· ο Maslow είχε την ισχυρή πεποίθηση ότι μια «υγιής» ψυχολογική προσέγγιση θα έπρεπε να πηγάζει από τη μελέτη της «υγιούς» ψυχοσύστασης, μια και μόνη αυτή, διαθέτοντας τη δύναμη της έμπρακτης αναφοράς, μπορεί να δείξει, με βεβαιότητα, το δρόμο τόσο για την ισορροπία, όσο και για τη διαταραχή.

Ο Frager (2011) διατείνεται ότι, προς το τέλος της ζωής του, ο Maslow εγκαινίασε και τον όρο **«τέταρτη δύναμη στην Ψυχολογία»**. Ο Freud και οι οπαδοί του δημιούργησαν την πρώτη δύναμη, οι συμπεριφοριστές τη δεύτερη· η δική του, ανθρωπιστική προσέγγιση, μαζί με εκείνη των ευρωπαίων υπαρξιστών συγκρότησαν την τρίτη δύναμη, και την τέταρτη δύναμη την εκπροσωπούσαν, για το Maslow, οι δια-προσωπικοί ψυχολόγοι, που, παίρνοντας στοιχεία από ανατολικές θρησκευτικές

και φιλοσοφικές πρακτικές, εμβάθυναν σε υψηλά επίπεδα του νου και της συνείδησης, ακόμα και σε φαινόμενα παραψυχολογίας.

Ο Boeree (1998) πρεσβεύει ότι η αμφισβήτηση της θεωρίας του Maslow σχετίζεται με το γεγονός ότι το ερευνητικό του δείγμα δεν ήταν ευρύ, ούτε προερχόταν από «μέσους», καθημερινούς ανθρώπους. Επιπλέον, η κορυφή της πυραμίδας είναι ένας προορισμός για ελάχιστους, ενώ δε λείπουν τα ζωντανά παραδείγματα ανθρώπων, κυρίως, καλλιτεχνών, που μπόρεσαν να φτάσουν στην αυτοπραγμάτωση, χωρίς να έχουν, προηγουμένως, καλύψει κάποιες από τις προαπαιτούμενες, κατά το Maslow, ανάγκες.

Γ. ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΒΙΟΥ-ΕΡΓΟΥ

Σύμφωνα με το Boeree (1998), **στα μέσα του 20ού αιώνα**, έχει, ήδη, προκύψει ένας κορεσμός από τα ισχύοντα ψυχολογικά ρεύματα και μία τάση αμφισβήτησής τους, που οδήγησε σε ανάγκη δημιουργίας νέων ιδεών και μεθοδολογίας, που να διαφοροποιούνται αισθητά από τις κυρίαρχες, ως τότε, πρακτικές, της ψυχανάλυσης και του συμπεριφορισμού.

Παράλληλα, ο Hergenhahn (2008) υποστηρίζει ότι, την ίδια εποχή, η **υπαρξιστική άποψη** του εαυτού που επιλέγει να βρει το νόημα και την πληρότητα, μέσα από τη δημιουργική του εξέλιξη, σε συνδυασμό με την **πίστη του ρομαντικού κινήματος**, ότι ο άνθρωπος έχει καλή φύση και ότι η ευτυχία του είναι εφικτή, ασκούν ευρύτατη επίδραση και ζητούν άμεση έκφραση σε ένα καινούριο, ενιαίο ιδεολογικό σχήμα.

Μέσα σε αυτό το πνευματικό κλίμα, το ευφρές και δημιουργικό πνεύμα του Abraham Maslow, που, όπως βεβαιώνει ο Hoffman (1992), από τη φύση του, το συνεπαίρνει η αλλαγή και η ανακάλυψη νέων οριζόντων, γίνεται η γέφυρα ανάμεσα στο παλιό και στο καινούριο, ανοίγοντας το δρόμο για την «Ανθρωπιστική ψυχολογία», όπου ο άνθρωπος, όντας ο ίδιος υπεύθυνος για τη ζωή του, προτιμά και επιλέγει εκείνη τη διαδικασία εξέλιξης, που του χαρίζει την ευτυχία.

Άλλωστε, για το Maslow, η «καλή» ψυχολογία δε θα πρέπει να συναρτάται με μία μόνο μέθοδο ή ένα όνομα και μια, μόνο, ιδέα, αλλά να είναι η κοινή συνισταμένη πολλών και διαφορετικών μεθοδολογικών εργαλείων και απόψεων, στην υπηρεσία του ανθρώπου και της ευημερίας του, ατομικής και συλλογικής.

Ο ίδιος ο Maslow, στο Hoffman (1992), αναγνωρίζει τη σημασία που είχαν στην επαγγελματική του πορεία μια σειρά καθοριστικών παραγόντων, που συνδέονται με το ευρύτερο χωροχρονικό του πλαίσιο· πρώτα από όλα, το γεγονός ότι έζησε σε μια εποχή που σφραγίστηκε από τη σκέψη του **Freud** και του **Watson**· η ιδέα ότι ο άνθρωπος παρωθείται από ανάγκες, από τον πρώτο, καθώς και η δυνατότητα της αλλαγής και η ευκολία σε αυτό, από το δεύτερο, έβαλαν τα θεμέλια στην προσωπική του θεωρία.

Έπειτα, τον επηρέασαν βαθιά ο φιλόσοφος **Henri Bergson**, με την πίστη του στην εξελικτική πορεία της ζωικής ορμής, ο **Alfred North Whitehead**, με την ιδέα της μεταφυσικής πραγματικότητας, αλλά και το βιβλίο του William Graham, **Sumner 'Folkways'**, μια έξοχη κοινωνική μελέτη ηθικής συμπεριφοράς.

Ακόμα, **οι δάσκαλοί του**, Erich Fromm, Karen Horney, Ruth Benedict, Max Wertheimer, Alfred Adler, David Levy και Harry Harlow. Η γενέτειρα του Maslow, η

Νέα Υόρκη, που πρόσφερε μεταναστευτικό καταφύγιο σε όλα αυτά τα ξεχωριστά πνεύματα, στάθηκε το σημείο της πνευματικής τους «συνάντησης» και αλληλεπίδρασης.

Η σκέψη της έμφυτης ανάγκης για αγάπη, φροντίδα και αλληλοβοήθεια είναι απόκτημα της γνωριμίας με τον **Alfred Adler** και η πίστη στην ύπαρξη παγκόσμιας εμβέλειας κριτηρίων για το υγιές και το παθολογικό είναι απότοκο της συνεργασίας με τη **Ruth Benedict**.

Οι πειραματικές βιολογικές μελέτες με το **Harry Harlow** έδωσαν το έναυσμα για τις «φυσιολογικές ανάγκες», τις «ανάγκες έλλειψης», τις «συνθήκες ασφάλειας» και την «ομοιόσταση»· η έννοια της «ανάγκης του ανήκειν», αλλά και της «υπέρβασης» της ανθρώπινης φύσης ήταν πνευματική μεταφορά της φιλοσοφίας του **Erich Fromm** και «οι ανάγκες ύπαρξης» ήταν κάτι που ο Maslow μοιράστηκε, σε μεγάλο βαθμό, με την ψυχαναλύτρια **Karen Horney**.

Η εκλογικευμένη συλλογιστική του παραπέμπει, κατά πολύ, στη σκέψη του αστροφυσικού **David Levy** αλλά και του ψυχολόγου **Max Wertheimer**, στον οποίο ο Maslow, σύμφωνα με τον Taylor (2009), χρωστάει, επιπλέον, και την αντίληψή του για τη δομή της προσωπικότητας.

Άλλωστε, όπως μας πληροφορεί ο Taylor (2009), και ο όρος «αυτοπραγμάτωση», που, για πρώτη φορά, χρησιμοποιήθηκε το 1939 από το νευρολόγο και ψυχίατρο, **Kurt Goldstein**, εντάσσεται στα στοιχεία της πλούσιας πνευματικής κληρονομιάς της εποχής του Maslow, που αξιοποιήθηκαν από τον ίδιο με ιδιαίτερη ευστοχία και φαντασία.

Όμως, και ορισμένα καθαρά **προσωπικά βιώματα** στάθηκαν, σύμφωνα με τον ίδιο (Hoffman, 1992), καταλυτικής σημασίας στη διαμόρφωση της επιστημονικής εξέλιξης του δημιουργού της «πυραμίδας των ανθρώπινων αναγκών»: **ο γάμος**, που, είναι ένα μεγάλο σχολείο εκμάθησης της ανθρώπινης φύσης· **η πατρότητα**, που δεν μπορεί παρά να μυεί στον κόσμο των υπέρτατων, «μυστικιστικών» αισθημάτων· **ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος**, που με τη θηριωδία του, όπως ο ίδιος τη συνειδητοποίησε παρακολουθώντας τυχαία μία στρατιωτική παρέλαση, ενεργοποίησε μέσα του την ανάγκη να επινοήσει μια θεωρία, που να έχει ως έμβλημά της τα θετικά στοιχεία του ανθρώπου, μια ιδεολογία, όπου οι νέοι να μπορούν να «ακουμπήσουν» άφοβα το μυαλό και την ψυχή τους.

Ακόμα, το **αίσθημα απομόνωσης**, λόγω της εβραϊκής του καταγωγής, στη διάρκεια των παιδικών του χρόνων, βρίσκει διέξοδο εκτόνωσης, στην ενήλικη, πλέον, ζωή, μέσα από τη δυνατότητα για διευρυμένη, ποσοτικά και ποιοτικά, επικοινωνία, που του παρέχει το επάγγελμα του ψυχολόγου.

Άλλωστε, δεν αποκλείεται το ενδιαφέρον του για την επέκταση των ιδεών του και στον επιχειρηματικό κόσμο να σχετίζεται και με την **καταγωγή** του, αφού η πλειοψηφία των εβραίων, και όχι μόνο της Αμερικής, επιδίδεται σε επιχειρηματικές δραστηριότητες.

Εκείνο, ωστόσο, που, πραγματικά, «απογείωσε» τη δημιουργική του έκφραση και, κυριολεκτικά, μεταμόρφωσε το συνεσταλμένο νεαρό σε ένα θαρραλέο ηγέτη ενός ψυχολογικού κινήματος, είναι καταγεγραμμένο, από τον ίδιο, στο προσωπικό του ημερολόγιο, με ημερομηνία 7 Μαΐου 1970 και έχουμε τη δυνατότητα να το διαβάσουμε στο Frager (2011): πρόκειται για το τρίπτυχο, **καλή θέληση, συμπόνια και νοημοσύνη**, που κινεί τη δύναμή του να αντιδράσει στο ψέμα και στην κακία που

βλέπει γύρω του, με ένα «αντίδοτο» εικόνας και πράξης, το όραμα του «αυτοπραγματωμένου» ανθρώπου. Υψώνοντας μια τέτοια φωνή, αποδρά από αισθήματα ανανδρίας και φτήνιας που θα τον κατέκλυζαν, στην περίπτωση που παρέμενε αδρανής σε όσα έβλεπε και ένιωθε.

Η επαγγελματική του, όμως, δυναμική δεν αποτελεί μονάχα το **αποτέλεσμα της συναισθηματικής και νοητικής του αντίδρασης στο «κακό»** που συναισθανόταν στον κοινωνικό και πολιτικό κόσμο, γενικότερα. Η προσωπικότητα των ακαλλιέργητων ψυχικά γονιών του και, πιο πολύ, εκείνη της μητέρας του, τον ανάγκασαν να έρθει σε επαφή με τη σκληρότητα και την κακία από την πρώτη στιγμή της ύπαρξής του, σε βαθμό που, σύμφωνα με το Frager (2011), να πιστεύει ότι ήταν θάυμα που δεν κατέληξε να φτάσει στην τρέλα.

Λίγο πριν πεθάνει η μητέρα του, θα γράψει στο προσωπικό του ημερολόγιο, όπως διαβάζουμε στο Hergenhahn (2008), ότι όλη του η έρευνα και η διατύπωση θεωριών έχουν τις ρίζες τους σε ένα μίσος και σε μια αποστροφή «για όλα όσα εκείνη συμβόλιζε».

Είναι καταφανές ότι **η αδυναμία του να συνάψει θετική σχέση με τους γονείς του, αλλά και η ανυπέρβλητη ανάγκη του να καλύψει αυτό το συναισθηματικό κενό,** του κίνησαν την περιέργεια και τον ώθησαν να αποδυθεί σε μία προσπάθεια κατανόησης του «κακού»: η θέση του ψυχοθεραπευτή δίνει σε κάποιον, όπως μας λέει σε προσωπική του συνέντευξη (Hoffman, 1992), τη δυνατότητα να το διερευνήσει, **να το καταλάβει** και, έτσι, τελικά, να μπορέσει **να το πολεμήσει**, με την προβολή όλων όσων λειτουργούν σε αντιδιαστολή προς αυτό και, άρα, να το εξουδετερώσει ή, τουλάχιστον, να το εξισορροπήσει.

Και επειδή, σύμφωνα με την ίδια βιβλιογραφική πηγή (Hoffman, 1992), δεν του άρεσαν οι μάχες που δεν τον αναδείκνυαν νικητή, μετήλθε ένα μέσο, που θα του διασφάλιζε τη νίκη σε αυτόν τον αγώνα, με τον πλέον αναμφισβήτητο και θεαματικό τρόπο· ένα μέσο, που επρόκειτο να γίνει ένα εξέχον πνευματικό κληροδότημα για όλες τις μετέπειτα γενιές, μέχρι σήμερα: τον ορισμό-**όραμα** του καλού ανθρώπου, αυτού που καταφέρνει να υπερβεί τη βιολογική του υπόσταση, να ενσωματώσει στο προφίλ του σπάνιας ποιότητας ηθικές αξίες και να ανέλθει, έτσι, σταδιακά, στην κορυφή της πνευματικής, ηθικής και συναισθηματικής πληρότητας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης ερευνητικής προσπάθειας, βρισκόμαστε αντιμέτωποι με ένα ζητούμενο, που δύναται να προκύψει μόνο μέσα από την πλήρη συλλογή των βιογραφικών πληροφοριών, εφόσον η συνολική και λεπτομερής εποπτεία τους είναι αυτή που μπορεί να διασφαλίσει την έγκυρη αλλά και την πλέον πιθανή συσχέτισή τους με την επαγγελματική δραστηριότητα του κάθε θεωρητικού της Συμβουλευτικής Ψυχολογίας.

Κάτι τέτοιο, στην περίπτωση του Freud, όπου το υπάρχον βιβλιογραφικό υλικό είναι πραγματικά εκτενέστατο, ενδεχομένως, και απροσπέλαστο, απαιτεί προσεκτική σταχυολόγηση των ενδεδειγμένων, μόνο, στοιχείων· στην περίπτωση των Adler και Maslow, πάλι, υφίσταται απουσία εκτενούς, αντίστοιχου με εκείνο του Freud, υλικού που να αφορά την προσωπική τους ζωή αλλά και δυσκολία πρόσβασης σε αυτό.

Έπειτα, η συσχέτιση βίου-έργου συνιστά ένα αιτούμενο που, αναντίρρητα, έχει την ιδιομορφία να επιδέχεται υποκειμενική θεώρηση, ενώ, συγχρόνως, στερείται τη

δυνατότητα λήψης πολύτιμης βοήθειας μέσα από τα μετρήσιμα αποτελέσματα της ποσοτικής έρευνας.

Επιπλέον, το μείζον ερώτημα του ποιοι ακριβώς μπορεί να είναι οι αιτιώδεις παράγοντες στον καθορισμό και στη μορφοποίηση του τρόπου σκέψης ενός δημιουργού μιας θεωρίας και, ιδιαιτέρως, μιας θεωρίας προσωπικότητας, συνιστά ένα ζήτημα που επιδέχεται πολλές και διαφορετικές απαντήσεις.

Επειδή μία μονομερής προσέγγιση θα περιόριζε την ευρύτητα της εκτίμησης και του προσδιορισμού που επιχειρείται, στη βάση της συγκεκριμένης ερευνητικής απόπειρας, δίπλα στη θεωρία του Super για την επαγγελματική σταδιοδρομία, όπως αυτή έχει αναφερθεί στην εισαγωγή, υιοθετήθηκε και η δυναμική άποψη του Bateson (1972), που υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος και η σκέψη του είναι το τελικό προϊόν μιας σύνθετης διαδικασίας αλληλεπίδρασης μεταξύ πολλών και διαφορετικών στοιχείων, που συνθέτουν την ιδιοσυστασία του αλλά και το περιβάλλον του, στενότερο και ευρύτερο.

Μετά, λοιπόν, από τη μακροσκοπική και μικροσκοπική εξέταση των τριών περιπτώσεων που αναλύθηκαν, συμπεραίνεται ότι στην επαγγελματική εξέλιξη των συγκεκριμένων θεωρητικών συντέλεσαν αποφασιστικά τόσο εσωτερικές, όσο και εξωτερικές «βιογραφικές μεταβλητές».

Έτσι, τα βιογραφικά δεδομένα που έδειξαν να ασκούν σημαντική επίδραση στην επαγγελματική δραστηριότητα των Freud- Adler- Maslow σχετίζονται απευθείας με:

- το κοινωνικό και, γενικότερο, επιστημονικό κλίμα της εποχής τους και, πιο συγκεκριμένα, το πνευματικό κεφάλαιο που συνοδεύει το πολιτισμικό πλαίσιο

τους από το παρελθόν, σε συνδυασμό με τις τάσεις που αυτό ευνοεί για το μέλλον

- την ιδιαίτερη, θρησκευτική και κοινωνική, καταγωγή τους
- τις έμφυτες ατομικές τους ιδιαιτερότητες, συμπεριλαμβανομένης και της ευφυΐας
- την ποιότητα των διαπροσωπικών σχέσεων με τους γονείς και τα αδέρφια, στα πρώτα παιδικά τους χρόνια
- τις σπουδές τους
- το γάμο και την πατρότητα
- τη «συνάντηση» με εμπνευσμένους ανθρώπους της επιστήμης
- την επαφή με την τέχνη (λογοτεχνία, μουσική, ποίηση, θέατρο)
- τον πόλεμο
- την απώλεια αγαπημένων προσώπων

Κρίνεται σημαντική η παρατήρηση ότι κανένα από τα παραπάνω στοιχεία δε θα ήταν καλό να ιδωθεί μεμονωμένα, έξω από το σύνολο των υπολοίπων ή να του αποδοθεί ξεχωριστή ποιοτική βαρύτητα, εφόσον, όπως υποστηρίζει και ο Jacobs (2003), ποτέ δε θα μπορούσαμε να πούμε με σιγουριά τι θα συνέβαινε, αν απουσίαζε κάποιιο, έστω ένα, από αυτά.

Άξιο ιδιαίτερης αναφοράς, επίσης, είναι το γεγονός ότι στον πυρήνα της δημιουργικής δραστηριοποίησης και των τριών περιπτώσεων εντοπίζονται ακραία ως προς την έντασή τους, αρνητικά αισθήματα, τα οποία βιώθηκαν, στο σύνολό τους, στη διάρκεια της παιδικής ηλικίας: το άγχος για αποδοχή και αναγνώριση (Freud), η μειονεξία (Adler) και το μίσος και η αποστροφή προς το «κακό» (Maslow).

Επισημαίνεται ότι τα συμπεράσματα της παρούσας εργασίας ενισχύουν γνωστές θεωρίες για την επαγγελματική σταδιοδρομία, όπως αυτές του Donald Super, του Mark Savickas αλλά και του John Krumboltz, εφόσον αναδεικνύουν κοινές με εκείνες παραμέτρους, που είναι δυνατό να διαμορφώσουν την επαγγελματική εξέλιξη ενός ατόμου. Εξαιρετικά εύστοχα παρουσιάζονται οι σχετικές θεωρίες από τους Amundson, Harris-Bowlsbey και Niles (2008).

Επιβεβαιώνεται, λοιπόν, η άποψη του Donald Super ότι η σταδιοδρομία ενός ατόμου αποτελεί το συνδυασμό και το αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης των δραστηριοτήτων και των ποικίλων ρόλων (παιδί, σπουδαστής, χρήστης ελεύθερου χρόνου, πολίτης, νοικοκύρης) που αναλαμβάνει κάποιος στο συνολικό χρονικό διάστημα της ζωής του.

Μέσα από την έρευνά μας, όμως, βρίσκει έμπρακτη εφαρμογή και η πεποίθηση του Mark Savickas ότι οι καριέρες χτίζονται σε συνάρτηση με την αντίδραση και την προσαρμογή ενός ατόμου, με τις συγκεκριμένες στάσεις και τις διαθέσεις που το χαρακτηρίζουν, στα ερεθίσματα του εξωτερικού περιβάλλοντος.

Ακόμα, δικαιώνεται η βεβαιότητα του John Krumboltz ότι, όσο αφορά την επαγγελματική πορεία ενός ατόμου, πέρα από τα γενετικά γνωρίσματα και τις περιβαλλοντικές συνθήκες, καθοριστική επίδραση επέχουν οι μαθησιακές εμπειρίες του υποκειμένου.

Τέλος, όσο αφορά το κομμάτι της περαιτέρω ερευνητικής μελέτης, προτείνεται η εφαρμογή του ίδιου ακριβώς ερευνητικού στόχου, με αντικείμενο και άλλους θεωρητικούς της Συμβουλευτικής Ψυχολογίας, ώστε να προκύψει ένα μεγαλύτερο, αριθμητικά, δείγμα. Σίγουρα, η ενίσχυση των αποτελεσμάτων και με περιπτώσεις γυναικών θεωρητικών θα μπορούσε να διευρύνει, ακόμα περισσότερο, τους ερευνητικούς ορίζοντες. Επίσης, ίσως, να παρουσίαζε ξεχωριστό ενδιαφέρον η

απασχόληση με εκπροσώπους της ίδιας ψυχολογικής θεωρίας και με το κατά πόσο ορισμένα, συγκεκριμένα, βιογραφικά δεδομένα τείνουν να εμφανίζονται τα ίδια, συστηματικά και με παρόμοια δυναμική, έτσι που να συνδέονται με την υιοθέτηση μιας κοινής θεώρησης της ζωής και της ανθρώπινης προσωπικότητας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Βικιπαίδεια. (2014). *Άλφρεντ Άντλερ*. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%86%CE%BB%CF%86%CF%81%CE%B5%CE%BD%CF%84_%CE%86%CE%BD%CF%84%CE%BB%CE%B5%CF%81 (20/07/2014)
- Δημητρόπουλος, Ε. (1991). *Συμβουλευτική και Συμβουλευτική Ψυχολογία: Θεωρία- Μεθοδολογία-Πράξη*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Μαλικιώση-Λοΐζου, Μ. (1993). *Συμβουλευτική Ψυχολογία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μαλικιώση-Λοΐζου, Μ. (2001). *Η συμβουλευτική ψυχολογία στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

- Amundson, N., Harris-Bowlsbey, J., & Niles, S. (2008). *Βασικές Αρχές Επαγγελματικής Συμβουλευτικής. Διαδικασίες και τεχνικές* (Επιμ.

Αδαμοπούλου Αγάπη, Βλαχάκη Φωτεινή, Δουλάμη Σταυρούλα). Αθήνα : ΕΚΕΠ.

- Frager, R. (2011). Προοίμιο: *Η επίδραση του Abraham Maslow* (Μτφρ. Ρ. Καρακατσάνη). Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο aiora.gr/images/data/maslow/maslow_prooimio.pdf
- Freud, S. (1985). *Σίγκμουντ Φρόυντ, η τεχνική της ψυχανάλυσης* (Μτφρ. Γ. Τσαμπουράκης). Αθήνα: Επίκουρος (Το πρωτότυπο έργο δημοσιεύτηκε το 1975).
- Freud, S. (1994). *Σίγκμουντ Φρόυντ, Αυτοβιογραφία* (Μτφρ. Λ. Αναγνώστου). Αθήνα: Επίκουρος (Το πρωτότυπο έργο δημοσιεύτηκε το 1971).
- Gay, P. (2012). *Sigmund Freud, Μια σύγχρονη προσωπογραφία* (Μτφρ. Ι. Κοπερτί). Αθήνα: Οδυσσεάς (Το πρωτότυπο έργο δημοσιεύτηκε το 1987).
- Hergenhahn, B. R. (2008). *Εισαγωγή στην Ιστορία της Ψυχολογίας* (Μτφρ. Ρ. Καρακατσάνη). Αθήνα: Λιβάνη (Το πρωτότυπο έργο δημοσιεύτηκε το 2005).
- Jones, E. (2003). *Σίγκμουντ Φρόυντ: Η ζωή και το έργο του* (Μτφρ. Ξ. Κομνηνός). Αθήνα: Ίνδικτος (Το πρωτότυπο έργο δημοσιεύτηκε σε έναν τόμο, Trilling, L. & Marcus, S. (Ed.), το 1961).
- Lobrot, M. (1999). *Αντι-Φρόυντ* (Μτφρ. Μ. Γκριτζάλα). Αθήνα: Τυπωθήτω (Το πρωτότυπο έργο δημοσιεύτηκε το 1996).
- McLeod, J. (2005). *Εισαγωγή στη Συμβουλευτική* (Μτφρ. Δ. Καραθάνου, Α. Μαρκαντώνη). Αθήνα: Μεταίχμιο (Το πρωτότυπο έργο δημοσιεύτηκε το 2003).
- Onfray, M. (2012). *Το λυκόφως ενός ειδώλου: η φροϋδική μυθοπλασία* (Μτφρ. Θ. Καβαρατζή, Δ. Γεράση). Αθήνα: Εξάντας (Το πρωτότυπο έργο δημοσιεύτηκε το 2010).

- Pervin, L. A., & John, O. P. (1999). *Θεωρίες Προσωπικότητας. Έρευνα και Εφαρμογές* (Μτφρ. Α. Αλεξανδροπούλου, Ε. Δασκαλοπούλου). Αθήνα: Τυπωθήτω (Το πρωτότυπο έργο δημοσιεύτηκε το 1970).
- Pesch, E. (1978). *Συλλογή: Για να γνωρίσετε τη σκέψη του Φρόυντ* (Μτφρ. Α. Βέλιος). Αθήνα: Άπειρον (Το πρωτότυπο έργο δημοσιεύτηκε το 1966).
- Weissweiler, E. (2006). *Φρόυντ. Η βιογραφία μιας οικογένειας* (Μτφρ. Ν. Δεληβοριάς). Αθήνα: Μεταίχμιο (Το πρωτότυπο έργο δημοσιεύτηκε το 2006).

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Bateson, G. (1972). *Steps to an Ecology of Mind: Collected Essays in Anthropology, Psychiatry, Evolution, and Epistemology*. Chicago: University of Chicago Press. Retrieved July 5, 2014, from <http://www.google.gr/books>
- Boeree, C. G. (1997a). *Personality Theories: Sigmund Freud*. Retrieved July 9, 2014, from <http://www.polsci.tu.ac.th/singmund2.pdf>
- Boeree, C. G. (1997b). *Alfred Adler*. Retrieved July 18, 2014, from <http://webspaceship.edu/cgboer/adler.html>
- Boeree, C. G. (1998). *Abraham Maslow: 1908-1970*. Retrieved August 2, 2014, from <http://webspaceship.edu/cgboer/maslow.html>
- Carrell, S. (2011, April 10). Ashes of psychoanalysis co-founder Alfred Adler traced. *The Guardian*. Retrieved July 21, 2014, from <http://www.theguardian.com/uk/2011/apr/10/alfred-adler-ashes-found-edinburgh>
- Cosner, L. (n.d.). *Psyography: Alfred Adler*. Retrieved July 21, 2014, from <http://faculty.frostburg.edu/mbradley/psyography/alfredadler.html>

- Dewey, E. A. (1991). *Basic Applications of Adlerian Psychology for Self-Understanding and Human Relationships principles of Individual Psychology*. Florida: Communication & Motivation Training Institute. Retrieved July 16, 2014, from <http://www.adleriansociety.co.uk/page3>
- Emrich, M. (n.d.). *Abraham Maslow: 1908-1970*. Retrieved August 2, 2014, from <http://www.muskingum.edu/~psych/psycweb/history/maslow.htm>
- Encyclopedia of World Biography. (2014). *Alfred Adler Biography*. Retrieved August 6, 2014, from <http://www.notablebiographies.com/A-An/Adler-Alfred.html#ixzz39gzZPnDr>
- Feist, G. J. (2009). *Theories of personality, chapter 3: Adler: Individual Psychology*. Retrieved July 19, 2014, from http://highered.mheducation.com/sites/dl/free/0073382701/600511/feist7_sample_ch03.pdf.
- Fisher, M. (2001). *Alfred Adler (1870-1937)*. Retrieved July 21, 2014, from <http://www.muskingum.edu/~psych/psycweb/history/adler.htm>
- Fromm, E. (2003). *Sigmund Freud's Mission: An Analysis of his Personality and Influence*. New York: Open Road Media. Retrieved July 11, 2014, from <http://www.google.gr/books>
- Hoffman, E. (1992). *Abraham Maslow. Overcoming Evil: An interview with Abraham Maslow, founder of humanistic psychology*. Retrieved August 4, 2014, from <http://www.psychologytoday.com/articles/199201/abraham-maslow>
- Hoffman, E. (2003). *Alfred Adler: Five Lessons for Everyone*. Retrieved July 16, 2014, from <http://www.adleriansociety.co.uk/page3>

- Hoffman, E. (2004). Abraham Maslow's Life and Unfinished Legacy. *Japanese Journal of Administrative Science*, 17, 133-138. Retrieved August 4, 2014, from http://www.jaas.jpn.org/doc/pdf/journal/17_3/01.pdf.
- Hoffman, E. (2011). *The Life and Legacy of Abraham Maslow. Why Abraham Maslow still matters.* Retrieved August 4, 2014, from <http://www.psychologytoday.com/blog/the-peak-experience/201109/the-life-and-legacy-abraham-maslow>
- Jacobs, M. (2003). *Key Figures in Counselling & Psychotherapy series: Sigmund Freud.* London: Sage. Retrieved July 19, 2014, from <http://www.uk.sagepub.com/books/Book225563>
- Nicholson, I. A. M. (2008). *Maslow, Abraham.* Retrieved August 3, 2014, from http://www.encyclopedia.com/topic/Abraham_H_Maslow.aspx
- PBS. (1998). *Abraham Maslow. A Science Odyssey.* Retrieved August 2, 2014, from <http://www.pbs.org/wgbh/aso/databank/entries/bhmasl.html>
- Puner, H. W. (1992). *Sigmund Freud: His Life and Mind.* New Jersey: Transaction Publishers. Retrieved July 14, 2014, from <http://www.google.gr/books>
- Stepansky, P. E. (2012). *In Freud's Shadow: Adler in Context.* New York: Routledge. Retrieved July 14, 2014, from <http://www.google.gr/books>
- Taylor, E. (2009). *The Mystery of Personality: A History of Psychodynamic Theories.* New York: Springer Science & Business Media. Retrieved August 4, 2014, from <http://www.google.gr/books>
- Wikipedia (2014). *Karl Lueger.* Retrieved August 17, 2014, from http://en.wikipedia.org/wiki/Karl_Lueger

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Sigmund Freud

Με τον πατέρα του

Με τη μητέρα του

Με την κόρη του, Anna

Ο «κύκλος» του

Διεθνές Ψυχαναλυτικό Συνέδριο, 1911

Στο γραφείο του

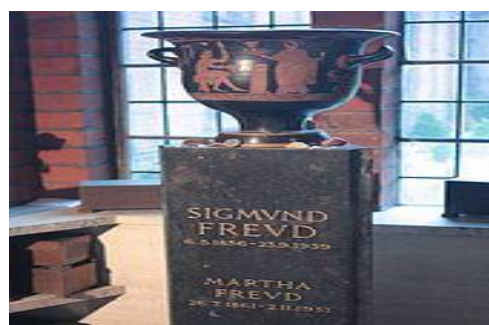

Το φροϋδικό ντιβάνι

Η υπογραφή του

Με τη Martha και τη Minna Bernays, το 1929

Η τεφροδόχος του

(Πηγή: https://www.google.gr/search?q=sigmund+freud&biw=911&bih=423&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ei=ui4TVI6D0oegyAO3iICIDg&ved=0CAYQ_AUoAQ)

Alfred Adler

Η οικογένειά του

Με φίλους και συγγενείς

Με τους ψυχολόγους, γιο και κόρη Η μεταναστευτική του κάρτα

Σε διάλεξη στο Βερολίνο

Σε διάλεξη στη Σκανδιναβία

Λέγοντας με επίδεσμο ένα παιδικό χέρι

(Πηγή: https://www.google.gr/?gws_rd=ssl#q=alfred+adler+pictures)

Abraham Maslow

Με τη γυναίκα του

Με τις κόρες του

Σε συνέδριο, το 1955

Διδάσκοντας στο Brandeis, το 1968

(Πηγή: <https://www.google.gr/search?q=abraham+maslow+pictures&biw=911&bih=423&tbn=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ei=3iwTVNuABermywOGwoDIBA&ved=0CDwQ7Ak>)